

Onzinkbaar II
Namen van boten en schepen

Latijn: het Engels van
de zestiende eeuw?

Welk boek mee in
de koffer?

OWAARGH!

De taal van de echte man

Beschermvrouwe: H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden

Raamweg 1a
2596 HL Den Haag
telefoon: 070 - 356 12 20
fax: 070 - 392 49 08
e-mail: info@onzetaal.nl
IBAN: NL61 INGB 0003 1101 00
BIC: INGBNL2A
Voor adreswijzigingen,
aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

Taaladviesdienst: 0900 - 345 45 85,
ma-vr 9.30-12.30 uur (€ 0,90 per
minuut); e-mail: taaladvies@onzetaal.nl

Onze Taal op internet:
www.onzetaal.nl
(webredacteur: Raymond Noë)
Twitter: @onzetaal
Facebook: www.facebook.nl/onzetaal

Webwinkel Onze Taal:
www.onzetaalwebwinkel.nl

Taalpost en TLPST
Zie www.taalpost.nl en www.tlpst.nl;
redactie: Erik Dams en Marc van
Oostendorp

Woordpost en Wordspot
Zie www.woordpost.nl en
www.woordspot.nl;
redactie: Taaladviesdienst

Het maandblad *Onze Taal* (oplage
29.000) is een uitgave van het Genoot-
schap Onze Taal (opgericht in 1931).
Het genootschap stelt zich ten doel
op een toegankelijke manier informatie
en advies te geven over (de Nederlandse)
taal, te enthousiasmeren voor taal en
een podium te zijn voor discussie over
taalkwesties.
De bijdragen in het tijdschrift weer-
spiegelen niet noodzakelijk de mening
van de redactie.
Voor het overnemen van artikelen is
toestemming van de redactie nodig.

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar,
met een dubbelnummer in februari/
maart en juli/augustus.
Prijs los nummer € 6,- (excl. verzending).
Lidmaatschap (inclusief abonnement)
voor Nederland, Suriname, Aruba,
Curaçao en Sint-Maarten € 36,- per jaar;
België € 39,50; andere landen € 52,50
per jaar.
Digitale *Onze Taal* € 36,-; in combinatie
met 'papieren' abonnement € 50,-.
Prijs collectief abonnement: op aanvraag.
Opzegging van het lidmaatschap dient
te geschieden vóór 1 november; het
eindigt dan op 31 december.
Prijs voor CJP-houders € 29,50 per jaar;
opgave voor CJP'ers uitsluitend aan
Stichting CJP, Postbus 3572, 1001 AJ
Amsterdam of via www.cjpddeals.nl.
Voor mensen met een leeshandicap is
Onze Taal ook in elektronische vorm
beschikbaar. Inlichtingen bij Dedicon:
0486 - 486 486. *Onze Taal* wordt in
elektronische vorm voor brailleschrift
beschikbaar gesteld door de CBB.
Inlichtingen: 0341 - 56 54 99.

Redactie
Saskia Aukema
Peter-Arno Coppen
Jaap de Jong
Peter Smulders
Kees van der Zwan

Bureauredactie
Saskia Aukema
Raymond Noë
Eva van Wijk
Kees van der Zwan (eindredactie)

Vaste medewerkers
René Appel, Mariëtte Baarda, Hans
Beelen, Ton den Boon, Aaf Brandt
Corstius, Ann De Craemer, Frank
Dam, Gaston Dorren, Ype Driessen,
Matthias Giesen, Jan Erik Grezel,
Ingmar Heytze, Joop van der Horst,
Frank Jansen, Josje van Koppen, Hein
de Kort, Jan Kuitenbrouwer, Sterre
Leufkens, Berthold van Maris, Marten
van der Meulen, Folkert van der
Meulen Bosma, Guus Middag, Marc
van Oostendorp, Riemer Reinsma,
Ewoud Sanders, Nicoline van der Sijs,
Matthijs Sluiter, Erik van der Spek

Directie
Peter Smulders

Administratie
Heleen Bücker
Leonie Flipsen
Dhyana Pagie

Taaladviesdienst
Roos de Bruyn
Rutger Kiezebrink
Jaco de Kraker
Tamara Mewe
Lydeke Roos

Marketing
Paula Vrolijk-de Vries

Bestuur Genootschap Onze Taal
mr. G.C. (Gert) Haverkate, voorzitter
prof. dr. C.J.M. (Carel) Jansen, vice-
voorzitter
drs. L. (Livia) Verstegen, secretaris
drs. M.A. (Margot) Scheltema,
penningmeester
lic. M. (Martine) Tanghe

Ereleden
Wim de Bie en Kees van Kooten

Vormgeving: Manifesta, Rotterdam
(Karin Nas-Verheijen)
Druk: Habo DaCosta, Vianen

ISSN 0165-7828

**Het volgende nummer
van *Onze Taal* verschijnt
op 2 september 2016.**

“

Dichters gebruiken de
gebiedende wijs in de
wetenschap dat ze niets
te bevelen hebben.

”

Ingmar Heytze (blz. 27)

4 **Frank Jansen**

OWAARGH!

De taal van de echte man

10 **Berthold van Maris**

Het Engels van de zestiende eeuw?

De rol van het Latijn in het Nederland van toen

14 **Guus Middag**

“Hij vindt zichzelf een hele toffe peder”

De eerste sonnettenkransenkrans ter wereld

16 **Saskia Aukema**

‘En we noemen haar ... Onzinkbaar II’

Namen van boten en schepen

20 **Redactie *Onze Taal***

Welk boek mee in de koffer?

Taalpublicisten kiezen hun vakantieboek

Blz. 29

En verder

29 Namen voor 85-jarig jubileum

Rubrieken en series

- 7 Raarwoord: *hutkom*
- 7 Reacties
- 8 Vraag en antwoord: tips, trainingen en test
- 13 Van Aaf tot z: drie woorden
- 19 Vertaald door ... Jos den Bekker
- 19 Iktionaire: HISWA
- 23 Beeldspraak: afvoerputje
- 23 De Craemer: eerder Engels
- 24 Ype
- 24 Taalpuzzel
- 25 Woordsprong: *lieveheersbeestjes*
- 27 Dichtplaatsen: drink wijn, denk na
- 28 Webwinkel *Onze Taal*
- 29 Proftaal: onderwerp eerst
- 30 Tamtam: actualiteiten en opinie
- 31 Matthias Giesen
- 32 Boeken
- 33 Lezer
- 34 Taalergernissen
- 34 Gesignaleerd
- 34 Trouwe leden
- 35 Taaltje!
- 36 Ruggespraak

Ype krijgt vakantiepost

“Zojuist een mooie bergpas gedaan.”

Bladzijde 24

OWAARGH!

De taal van de echte man

Steeds vaker duikt de ‘oerman’ op, bijvoorbeeld in tv-reclames en programma’s van mannenzender RTL7. Wat voor taal gebruiken zulke echte mannen?

FRANK JANSEN

(DRIE ZONEN, TWEE KLEINZONEN)

Een echte man is een oerman, althans dat wil hij tot op zekere hoogte zijn. Voor wie zich niets bij een oerman kan voorstellen, zijn twee reclamefilmpjes voldoende. Het ene is al wat ouder. Je ziet mannen lusteloos bezig met hun suffe werk. Dan krijgen ze de geest, ze scheuren zich de hemden van het lijf en rennen ongearticuleerde kreten slakend het bos in – en er weer uit als ze een café ontdekken met het uithangbord van een biermerk. Het tweede filmpje, van een doe-het-zelf-keten, is van niet zo lang geleden. Je ziet een jongbejaarde mollige man spitten in zijn tuintje. Dan wordt getoond hoe hij zich daarbij voelt: de man stort zich bevrijd van zijn kleren van een berg in de woeste natuur, rolt vol overgave langs allerhande gevaren, ontketent lawines van takken, stammen en zelfs spijkers, om dolgelukkig tot stilstand te komen in een modderpoel – wat zijn tuintje blijkt te zijn. De tekst ernaast: “Je leeft. Weet je nog?”

Het is de bedoeling dat mannen dit oergevoel herkennen. Waar het verlangen vandaan komt, is al vaker beschreven. De man van nu heeft het niet gemakkelijk. Hij schiet tekort op de gebieden des levens die steeds belangrijker geacht worden: opvoeding, planning, afstemming, overleg, inlevingsvermogen. En waar hij wél goed in is, daar is steeds minder behoefte aan: zijn kracht gebruiken, improviseren, doorzetten en zijn gezin beschermen. Op het werk wordt de man overvleugeld door beter opgeleide vrouwen en thuis wordt zijn takenpakket ingeperkt door zijn vrouw. Genoeg leed om te compenseren met nostalgische gevoelens.

Oerkreet

Maar over de oorzaken gaat dit stukje niet. Het oergevoel van de echte man heeft ook gevolgen voor onze taal. In de eerste plaats de taal van de oerman zelf. De reclamefilmpjes komen op een belangrijk punt overeen: er wordt geen woord in gesproken. De dikke bloterik geniet woordloos en de woestelingen in het eerste filmpje schreeuwen alleen “OWAARGH!” Met deze oerkreet hebben we meteen het grootste cliché van het oergedoe te pakken. Als presentatrice (en alfrouwetje) Sofie van den Enk ter gelegenheid van een realityshow haar jeep zonder schade door een oerbos heeft gemanoeuvreed, slaakt ze zo’n kreet en voegt eraan toe: “Ik heb testosteron. Als ik een man was, had ik nu een stijve p.” *Owaargh* is natuurlijk ook een prima oerkreet: hij is betekenisloos, en bestaat uit klanken die zich stuk voor stuk makkelijk laten verlengen, terwijl de

“Je leeft. Weet je nog?” Reclamefilmje van Hornbach.

opeenvolging van klanken goed uit te spreken blijft. En hij is zo makkelijk te leren en te onthouden bovendien! Onderschat dat laatste niet. Vroeger scandeerden de supporters van voetbalclub FC Utrecht “Utrecht!” Blijkbaar vormden deze twee lettergrepen toch een te grote cognitieve belasting, want tegenwoordig is de kreet ingekort tot “U-U-U-U-U!” Een beetje simpel misschien, maar geuit door een groep mannen met rode gezichten en gebalde vuisten is hij behoorlijk angstaanjagend, en daar gaat het om.

Rondje bier

Behalve de oerkreet valt er niet zo veel te beleven aan de taal van de oerman. Want die houdt niet van praten, en van een conflict uitpraten al helemaal niet. Dat beschouwt hij als de ergste vorm van ruzie. Het gepraat van andere mannen wekt zijn wantrouwen. Alweer wijst een serie bierreclames de weg. Een groepje mannen is wat aan het doen als een van hen geëmotioneerd het woord neemt om te verklaren hoe gehecht hij aan zijn vrienden is. Die anderen doen er gegeneerd het zwijgen toe. Zulke dingen zeg je niet, want dan zijn ze niet meer waar. Ze moeten blijken, bijvoorbeeld door af en toe een

Voor echte mannen hoeft een relatie niet langdurig te marineren in empathische gesprekken, alvorens deze geconsumeerd kan worden.

nieuw rondje bier te halen. Echte mannen nemen het woord niet, ze nemen de zaak zelf: een vrouw, of de leiding. Voor hen hoeft een relatie niet langdurig te marineren in empathische gesprekken, alvorens deze geconsumeerd kan worden. En als ze, een echt mannending, in een klein groepje aan een doel werken, is de leider de man die het goed kan en begint.

Als een echte man kwebbelt, is hij waarschijnlijk geen echte man. Ik denk dan aan de presentator van een diepvriesweblog over de echtemannenkeuken, “waar mannen de baas zijn in de keuken en waar echte mannen echte mannendingen doen. (...) Geen Tarte Tatin met een vleugje citroen, maar gewoon één man, één pan, één missie.” Deze echte man ziet er wel stoer uit met zijn volle baard en hij doet wel flink door de groentes achteloos de tuin in te flikkeren, maar onthult zichzelf als would-be-holenmens als hij voor zijn uitleg hoe je diepgevroren lekkerbekjes in de oven opwarmt – toch best overzichtelijk: pakje openmaken, visjes op de braadslee leggen, in de oven stoppen – werkelijk honderden woorden nodig heeft.

Mand

Het voorgaande roept misschien de verwachting op dat we de laatste alinea al bereikt hebben, maar dat is dan te vroeg gejuicht. En wel omdat sommige echte mannen uiterst efficiënt Nederlands spreken.

En dan denk ik vooral aan programmamaker Maxim Hartman. Klassiek is zijn interview met een beleefde oudere antiquair, die op tv een van zijn topstukken mag aanprijzen, een oud mandje. De man begint een heel verhaal, Maxim schudt zijn hoofd, trekt de microfoon weg en snauwt: “Dat is veel te lang, moet korter.” Vervolgens bedenkt de antiquair enkele zinnen. Zelfde recept: “Nog korter.” Dat gaat door, totdat de antiquair wanhopig “Mand” roept. Hartmans eigen stijl is lapidair, uitgebeend en agressief. Als een techneut een manier demonstreert om papier in de oven te laten krimpen, door een foto van Yvon Jaspers in de magnetron te stoppen, zegt Hartman: “Daar hoor je thuis, bitch.” Als hij duidelijk wil maken hoe geweldig de methode was waarmee een masseuse hem gelukkig heeft gemaakt, neemt hij zijn toevlucht tot een vergelijking: “Het Great Barrier Reef is mooi, maar dit ...!” Je moet erom lachen zonder dat je precies weet waarom.

De aantrekkingskracht van de oerman heeft ook indirect invloed op de taal. De hedendaagse oerman is meer individueel dan sociaal ingesteld. En als individu verkeert hij op voet van oorlog met andere individuen. In zijn ogen gebeurt alles in competitie, strijd. Nu valt dat voor het verwerven van een baantje of het binnenhalen van een order nog te billijken. Maar voor sport? Is het normaal dat je de personen met wie je ter ontspanning een partijtje voetbalt ‘vijanden’ noemt, ook buiten de lijnen en op werkdagen? Als u dit acceptabel vindt, wat denkt u dan van het volgende? Er zijn mensen die aardigheid hebben in vlees roosteren (mannendingetje) op open vuur (eveneens). Bij de ene roosteraar worden de worstjes sappig, bij de andere verkoold. Ik kan me voorstellen dat ze dan graag onder elkaar willen uitmaken wie het sappigste worstje van de barbecue haalt, maar moet je dat in navolging van de Amerikanen een “battle” noemen? De winkelketen die een en ander organiseert, doet dat wel.

Fight!

De opgeklopte agressiviteit dringt ook op andere terreinen door. Veel tijdschriften hebben een rubriek waarin ze een vergelijkend warenonderzoekje doen. Meestal is dat nuttige serviceverlening, maar dat is niet de invalshoek van *Digital Movie*. Dat kopt met “Smartphonebattle” en vervolgt zó: “Tegenwoordig kan iedere smartphone wel aardige foto’s maken en video’s schieten. Maar welke presteert het beste? We doen een head-to-head smartphonebattle bij de nieuwste mobiele telefoons. Fight!” Behalve dat

Foto: Kees van der Zwan

“Ga de ‘battle’ aan met René en word BBQ master!” Actie van Coop.

het belachelijk overkomt, doet zo'n inleiding geen recht aan de strekking van het artikel. Welke telefoon het meest geschikt is, blijkt van het gebruiksdoel af te hangen. Het blad *Autovisie* zit op dezelfde lijn als het twee auto's vergelijkt: "Hyper SUV Bantaya is in alle opzichten superieur. Dat is de stelling hier. Maar kan hij ook een aanval van die eveneens bizarre Range Rover Sport SVR afslaan?" Het uiteindelijke antwoord: "Hoe snel en bizar ook, het blijven gezinsauto's." Toch een beetje teleurstellend, zelfs voor een man met wat minder testosteron.

Het individualisme van de strijd gaat een aantal oermannen nog niet ver genoeg. Zij verzaken de wereld en trekken zich terug in de eenzaamheid van de wilde natuur om daar zelfvoorzienend te leven. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Bessen

Een andere organisatie biedt de "Basic bushcraftcursus mountainman" aan.

kun je direct eten, maar een dieet van louter bessen levert te weinig voedingsstoffen op. Dus moet de man jagen of vissen. Maar daarvoor zijn dan weer pijl-en-bogen of hengels nodig. En daarvoor moet je weer stokken snijden en touw maken. En daarvoor heb je ook weer spullen nodig. Gelukkig zijn er behulpzame instanties, zoals Survival with Nature, die je in een weekeinde leert overleven in de jungle bij Loenen. Vooral je eigen hut is belangrijk, ook het interieur:

Sluit het deurgebied rondom goed af zodat u enkel genoeg ruimte hebt om naar binnen te

kruipen zonder dat de structuur wordt vernield. Kruip naar binnen om te zien hoe uw cocon voelt. (...) Nu het dak en de muren voltooid zijn, is het tijd om uw primitieve overlevings-schuilplaats met droog zacht puin te vullen. Als u slechts natte bladeren hebt, gebruik hen hoe dan ook, u kunt nat worden, maar nog warm zijn. Zodra uw schuilplaats van puin volledig is, kruip naar binnen om een ruimte voor uw lichaam te creëren. Voeg meer puin toe als dat nodig is, en vergeet niet het voetengebied! Vul de ruimten op als u over kou bezorgd bent.

Als een man daar niet van opknapt, dan weet ik het niet meer. Een andere organisatie biedt de zesdaagse "Basic bushcraftcursus mountainman" aan (voor alle zekerheid: dit is bedoeld als Nederlands). Een greep uit het programma: "Alle basisaspecten van bushcraft, en Sameh-overlevingstechnieken komen aan bod. Vuur maken op verschillende manieren, eetbare en geneeskrachtige planten herkennen, vissen en vallen zetten, koken op houtvuur, outdoor-cooking, EHBO, spoorzoeken en je omgeving lezen, shelterbouw, materiaalgebruik en wilderness etiquette." Vooral die etiquette intrigeert.

Onder de plak

Uit dit cursusaanbod kun je in ieder geval één conclusie trekken. Het ziet er naar uit dat vrouwen niet alleen de man gedomesticeerd hebben, maar ook het leerstuk van de repressieve tolerantie succesvol onder de knie hebben gekregen. Laat die man toch een paar dagen op overlevingstocht. Dan keert hij maar al te graag terug onder de plak.

Maar tussen de aanbiedingen zat ook deze:

De cursus *Oerman in 12 weken* biedt jou als **MAN** een bron van inspiratie, broederschap en de mogelijkheid je weer FIT en lekker in je vel te voelen. Je gaat de training in als een **VENT** en je komt eruit als een echte "**MAN**". In de trainingen gaan we ons belangrijkste instrument ontdekken "**HET LIJF**". Wat laat je lijf zien, horen en voelen? Door oefeningen met meditatie, ademhaling, beweging, stem, dans en spel ontdek je de mogelijkheden die jouw "**LIJF**" heeft om expressie te geven aan jouw mannelijke identiteit. (...) **Cursus inhoud** #beweging, #meditatie, #ademhaling, #spel, #archetypen (koning, tovenaars, minnaars, krijgers), #voeding (wat je eet ben jezelf).

Ik weet niet hoe het u vergaat, maar voor mij is dit proza dat als een vrouw op je afkomt. Voor alle zekerheid heb ik nog even naar de afzender gekeken, maar nee, de cursus werd toch echt verzorgd door een man, een oud-karatekampioen nog wel. Wat is hier aan de hand? Mijn vermoeden is dat de echte mannen zich dan wel graag tegen vrouwen mogen afzetten, maar op essentiële punten veel van hen hebben overgenomen. Ook hij heeft een obsessieve aandacht voor het eigen lichaam, en ook hij gebruikt dans, spel en zelfs meditatie om met dat lichaam 'in contact te komen'. Schuilt achter menig baard en beestenvet een feminiene geest? <

Hutkom

Ik las onlangs dat er bij opgravingen van oude boerderijen uit de Frankische tijd weleens sporen worden gevonden van bijgebouwen, ovens, een smidse en soms een hutkom. Een hutkom? Wat is dat nu weer? Van Dale weet het wel: “(archeol.) half ingegraven woon- of werkhuisje uit de prehistorie”. Dat klonk mij meteen aantrekkelijk in de oren. En ik werd echt enthousiast toen ik het lemma *hutkom* op Wikipedia opzocht, en de foto erbij zag. Leuk, die tentvorm! En dan dat charmante trapje naar beneden, bij de voordeur! Ik zag onmiddellijk allerlei toepassingen: een speelhuisje, een leeshut, een slaaphok, een theepaviljoen, een eenpersoonshangplek. Maar volgens Wikipedia deden hutkommen bij de Franken vooral dienst als “ambachtsschuurtje” – voor weven, houtbewerking, metaalbewerking, dat soort dingen. Ook goed.

Waar komt de rare naam vandaan? Geen idee. Bij *kom* denken we aan een kuil, een komvormige uitgraving. En bij *hut* aan het huisje dat over deze ondiepte heen is gebouwd. Net als de schrijver van het Wikipedia-lemma zou ik denken dat *komhut* eigenlijk een beter woord is voor de hutkom.

Volgens archeologen zijn hutkommen sinds de Late Middeleeuwen niet meer aangetroffen. Waar zijn ze gebleven? Ik heb wel een vermoeden. Ze zijn vervangen door schuurtjes, rommelhokken, tuinhuisjes, zolderkamers, souterrains, caravans – en al die andere hutkomachtige plekken waar de moderne namiddeleeuwse man zich graag in zijn eentje terugtrekt. Beetje prutsen, beetje zagen, beetje pielen met schroefjes en stekkertjes. Een oude leren stoel erbij. Blikjes bier. En een raam om af en toe naar buiten te loeren.

De hutkom is de voorloper van de ‘shed’, het schuurtje waarin de ‘shedi’ (zoals de schuurtjesman internationaal wordt genoemd) zich graag ophoudt. Je moet hem vooral met rust laten, net als vroeger. “Ferguut, minen soon, hepstu papa geroepen voor den nanoendis?” “Hi en wil niet comen, mama. Hi punt syn pilen bi en hi segghet hi en wil niet ghestoort worden in synen hutkom.”

GUUS MIDDAG

Foto: Babru/Wikimedia

Gereconstrueerde hutkom in Bärnau (Duitsland).

Foto: Heemkundekring Deurne

Plaatsnamen met vrouwen

JEAN STEVENS - 'S-HERTOGENBOSCH

De mei-afl levering van de rubriek ‘Woordsprong’ heb ik met grote interesse gelezen. Hans Beelen en Nicoline van der Sijs behandelen daarin Nederlandse plaatsen die naar vrouwen zijn genoemd. Te midden van de vele voorbeelden miste ik Sint Oedenrode (genoemd naar de heilige Oda) en Helenaveen (naar de vrouw van de grondlegger Jan van de Griendt, ook naamgever van Griendtsveen).

Bril

PETER RUYTER - HEERHUGOWAARD

Hans Beelen en Nicoline van der Sijs melden in de april-afl levering van hun rubriek ‘Woordsprong’ dat alleen het Nederlands en het Duits het woord *bril* (*Brille*) kennen. Maar dat is niet juist. Ook in het Noors en het Deens komt het voor, als respectievelijk *briller* en *et par brillier*.

You is ‘u’

HESTER EYMERS - VERTALER EN REDACTEUR, ZEIST

In het aprilnummer schrijft columnist Ann De Craemer: “In het Engels bestaat de beleefdheidsvorm van het persoonlijk voornaamwoord niet: er is alleen maar *you*.” Ze bedoelt ongetwij-

feld dat het Engels niet het onderscheid kent dat in het Nederlands bestaat tussen *u* en *jij*, maar strikt genomen draagt ze bij aan het wijdverbreide misverstand dat het Engelse *you* gelijkgesteld zou kunnen worden aan het Nederlandse *je* of *jij*. De werkelijkheid is anders. Van oudsher was *thou* de informele vorm; in de zestiende eeuw werd die aangevuld met de beleefde (meervouds)vorm *you*. De informele vorm raakte al snel in onbruik en het beleefde *you* bleef over. De Engelsen spreken elkaar dus in feite al eeuwenlang aan met *u*.

Taalfouten e-mail-criminelen

ARNOUD ENGELFRIET - ICT-JURIST, AMSTERDAM

Frank Jansen en Daniël Janssen schrijven in het meinummer over het merkwaardige taalgebruik van e-mailcriminelen. Zij signaleren dat je aan die fouten kunt zien dat het hier om nepmails gaat. Diverse onderzoeken op dit gebied, bijvoorbeeld van Microsoft Research uit 2012, suggereren dat deze manier van werken opzettelijk is: goedgelovige mensen zouden minder gevoelig zijn voor taalfouten. Zo pikken deze criminelen door middel van de taal de kansrijkste slachtoffers eruit.

Het kan nog uitgekookter. Bij een andere phishingmethode wordt eerst namens een bank een mail vol fouten gestuurd, zodat zelfs argeloze ontvangers zien dat het om een nepmail gaat. Vervolgens sturen de criminelen een mail namens dezelfde bank, die er veel professioneler uitziet en waarin gerefereerd wordt aan de eerste mail vol fouten. De argeloze ontvanger denkt vervolgens dat zijn bank de zaken goed in de gaten houdt, en geeft alsnog nietsvermoedend zijn gegevens af. <

Reacties naar:

redactie@onzetaal.nl, of Redactie *Onze Taal*, Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag. Formuleer uw reactie kort en bondig, bij voorkeur in niet meer dan 250 woorden.

SPREEKWOORDELIJK

Illustratie: Matthijs Sluiter

Zachte heelmeesters maken stinkende wonden

? Waar komt het spreekwoord 'Zachte heelmeesters maken stinkende wonden' vandaan, en wat betekent het eigenlijk?

! 'Zachte heelmeesters maken stinkende wonden' houdt in dat het vaak het beste is om meteen stevig in te grijpen als er een probleem moet worden opgelost. Ga je te omzichtig (te 'zacht') te werk, en neem je bijvoorbeeld halve maatregelen omdat je bang bent dat je anders ruzie krijgt met anderen, dan kan dat ertoe leiden dat de situatie alleen maar erger wordt. Het probleem 'ettert' dan een tijdje (ongemerkt) door, totdat blijkt dat het er alleen maar erger op is geworden. Vaak wordt het spreekwoord achteraf gebruikt, wanneer er ergens problemen zijn verergerd doordat niemand adequaat heeft ingegrepen.

Met het woord *heelmeesters* in dit spreekwoord worden ongediplomeerde artsen bedoeld, die tot in de negentiende eeuw actief waren in het behandelen van vooral wonden, breuken en gezwellen. Ze hadden meestal minder kennis dan echte, gediplomeerde artsen (waardoor ze ook lager in aanzien stonden), en gebruikten nogal eens eenvoudige middeltjes om wonden te behandelen. Die behandelingen waren vaak minder pijnlijk en dus 'zachter' dan die van een echte dokter, maar daardoor waren ze ook minder grondig van aard. En als een wond niet grondig genoeg wordt behandeld, gaat hij ontsteken en daardoor stinken.

Een oud synoniem van *heelmeester* is *chirurgijn*. Dat woord komt voor in de oudst bekende versie van het spreekwoord, aangetroffen in een spreekwoordenboek uit 1550: "Een meedelydende Chyrurgyn, maeckt stinckende wonden." En Jacob Cats sprak in 1632 van 'meesters' en 'vuile wonden': "Dit heeft men dickmael ondervonden / Van sachte meesters vuile wonden."

Is/heeft kunnen gebeuren

? Wat is juist: 'Hoe heeft dit kunnen gebeuren' of 'Hoe is dit kunnen gebeuren'?

! 'Hoe heeft dit kunnen gebeuren?' heeft de voorkeur, maar 'Hoe is dit kunnen gebeuren?' is ook juist. In Nederland is de vervoeging met *heeft* het gebruikelijkst; in België komen beide vervoegingen veelvuldig voor.

De twijfel wordt veroorzaakt doordat *kunnen* en *gebeuren* met verschillende hulpwerkwoorden van tijd worden vervoegd: het is *heeft gekund* en *is gebeurd*. Als *kunnen* en *gebeuren* worden gecombineerd tot één werkwoordgroep, kan het hulpwerkwoord zich grammaticaal naar beide werkwoorden richten.

In de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (1997) staan nog enkele voorbeelden van zinnen waarin beide hulpwerkwoorden mogelijk zijn, waaronder:

- Hij heeft/is niet langer dan een uur durven blijven.
- Door de gladheid hebben/zijn ze niet kunnen komen.
- De arrestant heeft/is toch weten te ontsnappen.
- Ze heeft/is daar sindsdien nooit meer naartoe willen gaan.

Deze dubbele mogelijkheid is er lang niet altijd; ze bestaat alleen als én het eerste werkwoord met *hebben* wordt vervoegd én het tweede met *zijn*. In bijvoorbeeld 'We hebben het niet goed kunnen zien' is *zijn* niet mogelijk, omdat *kunnen* en *zien* beide met *hebben* worden vervoegd; en in bijvoorbeeld 'We zijn het concert gaan bekijken' is *hebben* niet juist, omdat hier het eerste werkwoord met *zijn* wordt vervoegd en het tweede met *hebben*.

Roze/rose

? Wat is juist: *rose muisjes* of *roze muisjes*?

! Sinds 1995 is alleen *roze* de juiste spelling. Voor die tijd was zowel *roze* als *rose* goed. De schrijfwijze *rose* sluit aan bij de Franse herkomst van dit woord; *rose* betekent in het Frans zowel 'roos' als 'rooskleurig'. Oorspronkelijk verwees de benaming naar de bleekrode kleur die veel rozen hebben. De variant *roze* komt echter ook al heel lang voor in het Nederlands. Onder meer Louis Couperus (1863-1923), die het woord geregeld gebruikte – bijvoorbeeld in *Eline Vere* (1889) –, koos consequent voor de spelling met een *z*.

Hoewel de *o* in *roze* nog steeds een beetje op z'n Frans wordt uitgesproken ('rôze'), klinkt de daaropvolgende medeklinker in het Nederlands al geruime tijd als *z*; waarschijnlijk heeft daarom de spelling *roze* uiteindelijk 'gewonnen'.

Foto: Onze Taal

'Rose' of 'roze' muisjes?

Een verdacht(e) persoon

? Is dit juist: 'Er loopt hier al dagen een verdacht persoon in de wijk'? Of moet het 'een verdachte persoon' zijn?

! *Een verdacht persoon* is het gebruikelijkst.

■ *Een verdachte persoon* lijkt in eerste instantie logischer. Het is *de persoon* en niet *het persoon*, en bijvoeglijke naamwoorden voor een *de*-woord krijgen gewoonlijk een buigings-*e*: *een aardige vrouw*, *een oude fiets*.

Maar soms kan die buigings-*e* voor *de*-woorden wegblijven. Dat geldt onder meer voor de woorden *mens*, *man* en *persoon* als er *een*, *geen* of *zo'n* voor het bijvoeglijk naamwoord staat: *een oud en wijs man*, *zo'n goed mens*, *geen weldenkend mens*, *een lastig persoon*. Het bijvoeglijk naamwoord drukt in zulke gevallen meestal een (positieve of negatieve) kwaliteit uit, aldus de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (1997).

Hoewel *een verdacht persoon* en *een verdachte persoon* dus beide juist zijn, worden ze in de praktijk niet altijd op dezelfde manier gebruikt. De *e* lijkt voor *persoon* vooral te worden weggelaten als het bijvoeglijk naamwoord een subjectieve lading heeft. Zo zal *een verdacht persoon* voor veel mensen suggereren dat iemand die persoon verdacht vindt, terwijl *een verdachte persoon* eerder iemand aanduidt die, bijvoorbeeld door de politie, daadwerkelijk als verdachte is aangemerkt. Helemaal zwart-wit is dit onderscheid echter niet.

De/het krat

? Wat is juist: *de krat* of *het krat*?

! Het is allebei juist: alle recente woordenboeken vermelden zowel *de* als *het* als lidwoord bij *krat*.

Vergetelheid

? Waarom spreken we van *vergetelheid* en niet van *vergetenheid*?

! In het woord *vergetelheid* zit niet het werkwoord *vergeten*, maar het verouderde

Foto: 123RF

Dat is niet altijd zo geweest: tot in de jaren tachtig van de twintigste eeuw stond alleen *het krat* in de woordenboeken. De variant *de krat* werd weliswaar in de negentiende eeuw al gebruikt, zo blijkt uit gedigitaliseerde krantenverzamelingen, maar is pas in de loop van de twintigste eeuw ingeburgerd geraakt.

De keuze voor het lidwoord kan uiteraard gevolgen hebben voor omliggende woorden. Als je uitgaat van *het krat*, moet je ook van *dit krat* en *dat krat* spreken, en bijvoorbeeld van *een vol krat* en *een leeg krat*; kies je voor *de krat*, dan horen daar *deze krat* en *die krat* bij, en *een volle krat* en *een lege krat*.

bijvoeglijk naamwoord *vergetel*, dat 'vergeetachtig, vergeten hebbend, vergeting brengend' betekende. Dat woord is wél van *vergeten* afgeleid: met het achtervoegsel *-el* werden vroeger soms bijvoeglijke naamwoorden gevormd. Zo is ook *kreupel* met dat achtervoegsel afgeleid van *kruipen*, en *schamel* van *schamen* (het betekende oorspronkelijk 'om je voor te schamen').

Het woord *vergetelheid* komt vrijwel alleen nog in uitdrukkingen voor. Bekende combinaties zijn bijvoorbeeld *in (de) vergetelheid raken* ('vergeten worden'), *aan de vergetelheid onttrekken/ontrukken* ('er voor zorgen dat iets of iemand niet vergeten wordt') en *vergetelheid zoeken* ('een manier zoeken om iets te vergeten' – vaak gecombineerd met *in de drank*).

MEER TAALADVIES?

Direct antwoord op een taalvraag? De Taaladviesdienst is elke werkdag van 9.30 tot 12.30 uur bereikbaar op 0900 - 345 45 85 (zie ook het colofon). Op onze website worden bovendien ruim 2000 taalkwesties behandeld: www.onzetaal.nl/taaladvies.

Voor spellingkwesties kunt u ook terecht op onze spellingwebsite: www.spellingsite.nu.

Ons trainingsaanbod staat op www.onzetaal.nl/taaltrainingen en op www.onzetaalwebwinkel.nl/taaltrainingen.

Test

A. Test uw spellingkennis

- a. cup A
b. cup a
c. cup-a
- a. diletant
b. dillettant
c. dilletant
- a. caffe latte
b. caffè latte
c. caffè latte

B. Vergroot uw woordenschat

- emetofobie*
a. angst om in slaap te vallen
b. angst om over te geven
c. angst voor mieren
- gemelijk*
a. kortademig
b. mopperig
c. slungelig
- riposteren*
a. beleefd klagen
b. snedig antwoorden
c. de wacht houden

C. Zoek de fouten

- De glamoreuze TV-show-presentatrice annex soapactrice, die normaliter gestand-ind werd bij blootscènes, stond in dubio of ze met haar bikini'tje het strand opdurfde.
- Toen haar producer haar een delicioze vermouthe, koele Spritz of gintonic in het vooruitzicht voor-spiegelde, ging ze tenslotte toch mee.

D. Extra

Hoe noemen we dit model auto: sedan, hatchback, station of coupé?

Foto: 123RF

De antwoorden vindt u op bladzijde 34 van dit nummer.

KORTE TAALTIPS

Logé/logée/logee Met *logee* kan alleen een vrouw of meisje bedoeld zijn. Als een man of jongen bedoeld is (of bedoeld kan zijn), is *logé* juist. De spelling *logée* is onjuist. >> www.onzetaal.nl/logee

Houd/houdt 'Wat houdt je bezig?' is juist geschreven: *wat* is hier het onderwerp, *je* het lijdend voorwerp. >> www.onzetaal.nl/wathoudtje

Uitrij(d)kaart In *uitrijkaart* komt geen *d*, evenmin als in *rijbewijs*, *oprijlaan*, *voorrijkosten*, *paardrijles*, etc. >> www.onzetaal.nl/rij

Het Engels van de zestiende eeuw?

De rol van het Latijn in het Nederland van toen

Illustratie: Frank Dam

Het Latijn was vijf eeuwen geleden de taal die je moest beheersen als je wilde meetellen in de maatschappij. Net als het Engels nu dus. Zijn er meer parallellen?

BERTHOLD VAN MARIS

Rond 1600 waren er veel Nederlanders die tot op zekere hoogte Latijn beheersten. Onderzoekers die gespecialiseerd zijn in de geschiedenis van de zestiende eeuw schatten het aantal op vijftien tot twintig procent van alle Nederlandse mannen. Dat was aanzienlijk meer dan in de eeuwen daarvoor. Tot de veertiende eeuw waren het vrijwel alleen priesters en monniken die konden lezen en schrijven, en dat lezen en schrijven betekende vrijwel altijd lezen en schrijven in het Latijn. Maar door de verstedelijking in de Late Middeleeuwen ontstonden er, in de steden, steeds meer scholen en schooltjes, en nam zowel de geletterdheid als de kennis van het Latijn enorm toe.

In de zestiende eeuw leerde je op school vooral deze vier dingen: Latijn lezen, Latijn schrijven, La-

**) Waarom staat hij zo scheef?*

tijn spreken en Latijn verstaan. In de loop van de zeventiende eeuw (de Gouden Eeuw) verschoof dat: toen werd het Latijn op veel scholen vervangen door het Frans, dat steeds meer gebruikt werd als handels- en bestuurstaal, en ook door het ‘Nederduyts’ (het Nederlands). Alleen kinderen uit de elite en daarnaast ook wat getalenteerde kinderen uit lagere milieus gingen toen nog naar de Latijnse school.

Bloeitijd

In de zestiende eeuw was het Latijn in Nederland dus op zijn hoogtepunt. In de oude binnensteden herinnert een enkel Latijns opschrift op een oud gebouw nog aan die bloeitijd van het ‘Nederlatijn’, bijvoorbeeld “Sol iustitiae illustra nos” (‘Zon van de gerechtigheid, verlicht ons’) op een universiteitsgebouw, of “Sine charitate nihil” (‘Niets zonder liefde’) op een bisschoppelijk paleis.

Is dat alles? Nee, er is veel meer, maar dat ligt diep begraven in de universiteitsbibliotheken. Daar kun je, op afspraak, in streng beveiligde leeszalen, met witte handschoenen aan, de boeken en boekjes uit die tijd bekijken. Die zijn grotendeels in het Latijn: van eenvoudige, vaak versleten schoolboekjes

Er waren allerlei boekjes in omloop met standaarddialogen in het Latijn: goeiedag zeggen, prettig converseren, ergens over discussiëren.

als *Pappa puerorum* (‘Pap voor de jeugd’) en *Familiarium colloquiorum formulae* (‘Alledaagse gesprekken’) tot fraai uitgegeven boeken over filosofie en wetenschap. Maar ook veel poëzie en literair proza, in virtuoos Latijn, geschreven door Nederlanders met exotisch klinkende namen als Janus Secundus (die in het gewone leven Jan Everaerts heette) en Georgius Macropedius (Joris van Lanckvelt). En daarnaast hebben we nog ontzettend veel brieven uit die tijd.

Als je de leeszaal daarna weer verlaat, is de kans groot dat je rondom je, in de bibliotheek of in de straten eromheen, studenten in het Engels met elkaar hoort praten. En misschien vraag je je af of er rond 1600 op straat weleens Latijn te horen was. Het antwoord is: ja. Het Latijn was de taal waarin de Europese elite met elkaar schreef, maar ook sprák.

Steenkolen-Latijn

Was het Latijn het Engels van de zestiende eeuw? Er zijn zeker overeenkomsten. Als je tegenwoordig Engels leert, doe je dat niet per se om in Engeltalige landen op vakantie te kunnen gaan. Je gebruikt het vooral om te kunnen praten met allerlei andere mensen die het Engels eveneens als tweede taal geleerd hebben. Volgens een recente schatting is het in tachtig procent van alle hedendaagse gesprekken in internationaal Engels zo dat er geen

moedertaalspreker van het Engels aan te pas komt. Voor het zestiende-eeuwse Latijn was dat percentage nog hoger: precies honderd procent. Want moedertaalsprekers van het Latijn waren er natuurlijk allang niet meer.

De Nederlanders die een of andere vorm van Latijn spraken, variërend van steenkolen-Latijn tot zeer erudiet Latijn, waren bijna allemaal mannen, en ze woonden bijna allemaal in de stad. Een historicus heeft ooit uitgezocht hoeveel jongens er rond 1550 in Gouda naar de Latijnse school gingen: ruim de helft van hen.

Rijtjes

In de stad Utrecht waren er in 1580 tien scholen: negen schooltjes waar jongens leerden lezen en schrijven, in het Latijn, en één prestigieuze Latijnse school met vijfhonderd leerlingen, waar gemikt werd op een heel hoge beheersing van het Latijn; het ging niet alleen om lezen en schrijven, maar ook om spreken. Als die leerlingen al wat verder waren, mochten ze op school vaak alleen nog maar Latijn spreken. Dat lijkt wel een beetje op wat er nu gaande is in het onderwijs: er worden steeds hogere eisen gesteld aan de beheersing van het Engels, en op sommige tweetalige scholen mag je bij bepaalde lessen alleen Engels spreken.

Die zestiende-eeuwse jongetjes begonnen al rond hun achtste met het leren van Latijn. Het werd als een levende taal onderwezen. Ze begonnen, net als nu op de gymnasia, met de onvermijdelijke grammaticale rijtjes: vervoegingen van werkwoorden en verbuigingen van zelfstandige naamwoorden. Maar ze kregen ook meteen al allerlei alledaagse zinnen aangeboden, zoals “Valesne?” (‘Hoe gaat het?’), “Unde prodis?” (‘Waar kom je vandaan?’) en “Bene vale” (‘Tot ziens’).

Er waren allerlei boekjes in omloop met standaarddialogen in het Latijn: goeiedag zeggen, prettig converseren, ergens over discussiëren. In die dialoges werd ook gespeeld met de grammatica:

- Quid tu narras? (‘Wat vertel je me nou?’)
- Hoc quod audis. (‘Wat je hoort.’)
- Quid ego audio? (‘Wat hoor ik dan?’)
- Hoc quod narro. (‘Wat ik vertel.’)

Gekunsteld

Veel mensen denken tegenwoordig dat het Latijn een erg moeilijke taal is, in ieder geval een stuk moeilijker dan bijvoorbeeld het Engels. Dat komt vooral door het ingewikkelde en grillige systeem van naamvallen. Maar het gymnasiumonderwijs heeft het Latijn ook moeilijker gemaakt dan het is. Op de gymnasia werd het Latijn sinds het einde van de negentiende eeuw niet meer als een levende maar als een dode taal onderwezen. Het draaide alleen nog maar om het kunnen lezen van Latijnse teksten uit de tijd van het Romeinse Rijk, waaronder een aantal erg moeilijke literaire teksten: veel Romeinse poëzie is bewust zo ingewikkeld en gekunsteld mogelijk geschreven.

Je zou dat kunnen vergelijken met Engelse les waarin het hoofddoel is om *Ulysses* van James Joyce te kunnen lezen. De naamvallen van het Latijn zijn

Daniël Heinsius (1580-1655), een van de vele zestiende-eeuwse Nederlandse letterkundigen die in het Latijn schreven.

niet gemakkelijk. Maar ze zijn, zeker als je ze veel gebruikt in standaarddialogues, goed te leren. De meeste woorden worden trouwens maar in een beperkt aantal naamvallen gebruikt. *Koffie* is meestal lijdend voorwerp ('vierde naamval'), *school* wordt meestal gebruikt in vaste combinaties met voorzetsels, zoals *naar school* en *op school*. Je hoeft dus niet bij ieder woord meteen alle naamvallen te beheersen.

Bovendien is een perfect gebruik van die naamvallen niet doorslaggevend in de communicatie. Een verkeerd gebruikte naamval is meestal prima te begrijpen. Zoals *die boek* in het Nederlands vrijwel net zo begrijpelijk is als *dat boek*.

Latijnse taalpuristen

Wie Engels leert, moet kiezen welke vorm van het Engels hij wil spreken: wordt het Amerikaans-Engels of Brits-Engels? Of mag het ook een mengmoesje zijn? In het Latijn moest je vergelijkbare keuzes maken.

De uitspraak van het Latijn was in ieder land anders. Dat leidde soms tot wat ongemak. Erasmus dacht van zichzelf dat hij goed Latijn sprak, maar in Italië konden ze hem niet goed verstaan.

En natuurlijk waren er in het zestiende-eeuwse Latijn heel veel woorden die het Latijn, toen het

nog moedertaalsprekers had, nooit had gekend. Er zijn in de Middeleeuwen, de Renaissance en de Gouden Eeuw voortdurend nieuwe woorden bedacht voor nieuwe begrippen, zoals *cafeum* ('koffie'), *canna* ('geweer'), *telescopium* ('telescoop') en *psychologia* ('psychologie'). Die woorden verschilden soms ook van regio tot regio.

En dan waren er ook nog Latijnse taalpuristen, die vonden dat je alleen woorden mocht gebruiken die in de tijd van Cicero, de eeuw vóór Christus, voorkwamen. Er waren zelfs mensen die daar nog verder in gingen. Zij stonden alleen vormen toe van woorden die Cicero gebruikt had. Dus als een woord in een bepaalde naamval niet in een van zijn teksten voorkwam, mocht je die vorm niet gebruiken.

Nederlatijnse literatuur

De Nederlandse literatuur van de zestiende eeuw is grotendeels in het Latijn geschreven. De grote Nederlandse schrijvers van die tijd waren Erasmus, Macropedius, Secundus, Lipsius, Heinsius en Eynadius. Veel van wat zij geschreven hebben, is nu bij het brede publiek volstrekt onbekend. En voor een deel van die literatuur zal dat ook wel altijd zo blijven, want de Nederlatijnse poëzie en toneelteksten zijn vaak niet minder gekunsteld en ingewikkeld dan hun Romeinse voorbeelden, en ook moeilijk te vertalen: als je het vertaalt, blijft er vaak weinig van over.

Desiderius Erasmus is nog altijd beroemd, en zijn *Lof der zothed* blijft in vertaling een mooi boek. Hij schreef ook levendige brieven en mooie, literaire "colloquia" ('dialogen'), die nu minder bekend zijn. Georgius Macropedius schreef een paar hilarische komedies met levendige dialogen en veel actie, die overal in Europa werden opgevoerd. Janus Secundus was in heel Europa beroemd vanwege zijn liefdesgedichten. Justus Lipsius schreef een paar prachtige boeken over politiek en macht. En Johannes Wier was met *De Praestigijs daemonum* ('Bedriegerijen van de duivel') volgens sommigen een origine-

Erasmus dacht van zichzelf dat hij goed Latijn sprak, maar in Italië konden ze hem niet goed verstaan.

le voorloper van de psychiatrie: hij beweerde dat mensen die zich als heksen of tovenaars gedroegen aan hallucinaties leden (tegenwoordig zouden we zeggen: 'psychosen').

Die Nederlatijnse literatuur heeft overigens al een langere traditie. In de Middeleeuwen zijn er door Vlaamse en Nederlandse geestelijken ook al pareltjes in het Latijn geschreven. Het lange satirische dierengedicht *Ysengrimus* (rond 1150) bijvoorbeeld, over een wolf die op allerlei manieren door een vos voor de gek wordt gehouden. En het religieus-spirituele *De imitatione Christi* ('Over de

navolging van Christus', vijftiende eeuw), dat na het dagboek van Anne Frank het meestvertaalde Nederlandse boek schijnt te zijn.

Ingewijden

Al die Nederlanders schreven in het Latijn om een Europees publiek te bereiken, en soms ook om zich te beperken tot een kleine kring van ingewijden. Veel Latijnse poëzie uit de zestiende eeuw is, met al haar verwijzingen naar de klassieke literatuur en mythologie, alleen voor insiders te begrijpen en te genieten.

Maar er waren ook Nederlanders die privé de voorkeur gaven aan het Latijn. Er zijn genoeg voorbeelden van Nederlandstaligen die andere Nederlandstaligen (broers, vader, vrienden) brieven in het Latijn schreven. Soms had dat te maken met het idee dat die brieven later misschien nog eens gepubliceerd konden worden, soms vonden ze het gewoon makkelijker.

Een bijzonder geval is Isaac Beeckman, een Nederlander die bevriend was met de Franse filosoof Descartes. Van hem is een enorme hoeveelheid wetenschappelijke aantekeningen overgeleverd, die voor een deel in het Latijn zijn opgeschreven, en voor een deel in het Nederlands.

In sommige aantekeningen worden beide talen naast elkaar gebruikt:

- Een half roomerken webreewater en een lepelken serope van munte onderene geroert ende gedronken, stelpt het bloyen uyt den neuse. Ofte bint de twee middelste vyngers te gare. Avunculi uxoris experimento.
- Pulsus mei ratio 1614: Anno 1614 den 12en April, so ick op myn bedde lach, sloech mynen pols in een half ure 2100 slaghen.

Je krijgt de indruk dat Beeckman het soms gewoon makkelijker vindt om in het Latijn te schrijven, zoals je tegenwoordig weleens Nederlandse wetenschappers tegenkomt die liever in het Engels over hun specialisme praten. Omdat er voor sommige vaktermen niet altijd meteen goede Nederlandse woorden voorhanden zijn, maar ook gewoon omdat ze dat gewend zijn. <

Ledennieuwsbrief ontvangen?

Sinds december 2015 verstuurt Onze Taal maandelijks een gratis digitale nieuwsbrief aan de leden. Daarin vindt u nieuws over de vereniging, prijsvragen, taalquizen en speciale aanbiedingen die alleen voor onze leden gelden. Als u deze ledennieuwsbrief nog niet ontvangt, dan verzoeken wij u om uw e-mailadres aan ons door te geven. Ook om een andere reden is dat handig. We kunnen het adres gebruiken om makkelijk contact met u op te nemen, of – als u dat wilt – voor het digitaal toesturen van de jaarlijkse contributie-factuur. Daarmee besparen we op de kosten voor het lidmaatschap.

U kunt uw e-mailadres doorgeven via www.onzetaal.nl/mail. Alvast onze dank.

Drie woorden

Er is een nieuw, handig systeem om een plek op de wereld aan te geven. Een IT-bedrijf, What3words, heeft de wereldkaart verdeeld in 57 biljoen vakjes van drie bij drie meter. En aan elk vakje heeft het vervolgens drie woorden toegewezen.

Zo kun je ook in gebieden waar geen steden of straten zijn een pakketje afleveren. Of met *Spoorloos* je lang verloren moeder vinden op een toendra zonder bordjes. Of, zoals nu al gebeurt in Tanzania met het systeem van What3words, in een gebied zonder straatnamen toch medicijnen tegen malaria afleveren. Het is op dat soort plekken een stuk preciezer dan een postadres, en makkelijker te onthouden dan al die nummers in een gps-coördinaat.

Ik ging natuurlijk meteen op What3words.com de plek intypen waar ik op dat moment zat te werken, de Middenweg in Amsterdam, en dat bleek het vakje 'blankets-velocity-cuts' te zijn ('dekens-snelheid-snijdt', grof vertaald). Dat zijn drie saaie woorden, dacht ik, maar de makers hebben juist expres woorden gekozen die niet voor allerlei dubbelzinnige of spannende interpretaties in aanmerking komen.

Ik ben als kind – want ik ging nog even door met adressen intypen – opgegroeid op 'twins-assets-passions' ('tweelingen-activa-hartstochten'); dat klonk al beter. En ik ben verwekt op het blokje dat 'focal-ventures-promises' heet, en dat vond ik wel kloppen, omdat *ventures* 'ondernemingen' betekent en *promises* 'beloftes'.

Er zijn natuurlijk ook al leuke woordcombinaties gevonden door woordnerds: zo is 'dog-tinned-cats' ('hond-ingeblikte-poezen') de naam van een plek in Japan. Maar van die leuke driewoordscombinaties zijn er tot nu toe weinig te vinden op internet. Een gigantische uitdaging, zou ik zeggen, voor woordnerds!

Het deed me denken aan het oude spel 'Wat is jouw porno-naam?' Zoals iedereen weet, gebruiken porno-acteurs nooit hun echte naam, want dat is niet handig als ze later nog eens een reguliere kantoorbaan willen bemachtigen. Ze hebben altijd exotisch klinkende, rare artiestennamen. Als je je 'eigen' porno-naam wilt weten, is daar een komische formule voor: je neemt als voornaam de naam van je eerste huisdier, en als achternaam de straatnaam van je eerste huis. Bij mij werd dat Sacha Corelli. Welnu, is dat een porno-naam of niet?

En het werkt raar genoeg altijd. In Amerika, waar mensen er dol op zijn om achter hun porno-naam te komen, heeft het bijvoorbeeld geleid tot namen als Whiskey Featherstone, Tinkerbelle Madison en Bunny Flowers. Allemaal ontzettend geschikt.

Daarom is het zo jammer dat What3words zo zijn best gedaan heeft om saaie, neutrale woorden te kiezen voor al die vakjes. Juist kleurrijke woorden onthouden we veel beter.

“Hij vindt zichzelf een hele toffe peder”

De eerste sonnettenkransenkrans ter wereld

Veertien sonnetten kun je zó schrijven dat die gedichten bij elkaar een ‘sonnettenkrans’ vormen. Maar wat krijg je als je ook weer veertien van die sonnettenkransen met elkaar verbindt?

GUUS MIDDAG

Ik weet wel waarom mijn blik aan deze regel bleef haken: “Je tiggert je een weg langs alle heiden”. Vanwege *tijgeren*, dat ik altijd een erg aanschouwelijk werkwoord heb gevonden: sluiten op handen en voeten, als een tijger. Term uit het leger, vast onderdeel van de hindernisbaan. En vanwege dat rare woord *heiden*, meervoud van *heide*, dat je nu eenmaal niet vaak in het meervoud ziet. Het bleek het begin van een gedicht waarin, om het wat diplomatiek uit te drukken, vraagtekens worden gezet bij de wenselijkheid van een functie in het leger.

Je tiggert je een weg langs alle heiden,
je ploetert als de pieren door de blub,
voor volk en vaderland – en voor je club
van ‘onze jongens’ en van ‘onze meiden’.

Ze zeggen het: ‘Het leger, dat is lijden.’
Marcherend, van de regen in de drup
in werelden als van Beëlzebub.
Soldaten, ze zijn amper te benijden ...

Je slaapplekken vaak onherbergzaam, slecht:
op alle hoeken wel een bom die tikt
en overal maar moeten bivakkeren.

Daarbij: het volk waarvoor je keihard vecht
veroordeelt je en noemt je ongeschikt ...
Och, waarom zou een mens niet deserteren?

Desertie is strafbaar, maar als je dit gedicht leest,
lijkt het best een goed idee. De dichter draagt
sterke argumenten aan. Het staat er allemaal rustig
en afgewogen, met een licht ironische ondertoon,
waardoor de strekking beter overkomt dan in

een rechtstreeks antimilitaristisch pamfletsonnet.

Het is wel een aardig sonnet, van Martijn Neggers. En er is iets bijzonders mee aan de hand. Het maakt deel uit van een reeks van veertien sonnetten waarvan de eerste regel de slotregel is van het sonnet dat eraan voorafgaat. En al die veertien verbindende slot- en beginregels vormen ook nog eens met elkaar een nieuw, afsluitend, vijftiende sonnet, ook wel het meestersonnet genoemd. Zo'n estafette van 14 + 1 sonnetten noemt men een sonnettenkrans, ergens in de zestiende eeuw bedacht. De versvorm is wat bewerkelijk, maar toch zijn er in de loop der eeuwen de nodige dichters geweest die zich ertoe aangetrokken hebben gevoeld. Ilja Leonard Pfeijffer schreef er vorig jaar nog een: *Giro giro tondo*, het poëzieweekgeschenk van 2015.

Grootmeestersonnet

Het is een ingewikkeld genre, maar het kan natuurlijk altijd nog ingewikkelder. Hoe zou het zijn als je zo'n sonnettenkrans zelf ook weer deel zou laten uitmaken van een sonnettenkrans – als je dus een sonnettenkransenkrans zou maken? Die vraag stelden Bas Jongenelen en Martijn Neggers elkaar vorig jaar – en ze besloten er meteen antwoord op te geven. Veertien sonnettenkransen, via hun begin- en eindregels op dezelfde manier in elkaar hakend als de veertien sonnetten in een sonnettenkrans: 14 x 14 sonnetten, plus 14 meestersonnetten, afgesloten met een 'grootmeestersonnet', gevormd door de begin- en eindregels van de veertien meestersonnetten. In totaal 211 sonnetten. Zoiets was nog nooit eerder gedaan. "De eerste sonnettenkransenkrans in de geschiedenis van de wereldliteratuur!"

Wat heb je er zoal voor nodig? Dichters, om te beginnen. Jongenelen en Neggers rekruteerden een bont gezelschap van ruim vijftig dichters die wel mee wilden doen: bekende en onbekende, beroepsdichters en beginnelingen, jong en oud. Wat nog meer? Er waren wat afspraken nodig over metrum, rijmschema, rijmklank en over de te gebruiken rijmwoorden. Jongenelen en Neggers wilden geen 'rijk rijm' in het grootmeestersonnet. Dat betekende dat rijmwoorden die vanuit de afzonderlijke sonnetten in een meestersonnet en daarna in het grootmeestersonnet zouden belanden, niet meer door een ander gebruikt mochten worden. Dit waren, met een nieuwe term, "de hyperkritische rijmwoorden". Daarnaast waren er "de kritische rijmwoorden": rijmwoorden die wel naar de meestersonnetten mochten gaan, maar niet naar het grootmeestersonnet. Alle andere rijmwoorden vormden de zogenoemde "niet-kritische rijmwoorden". Die mochten vrij gebruikt worden, maar toch liever ook weer niet al te vaak, met het oog op de afwisseling.

Sprongen

Wat heeft het opgeleverd? Een sonnettenkransenkrans onder de titel *Een kruisweg van alledaags leed*, ondergebracht in veertien "staties", net zoals de kruisweg van Jezus. Dat suggereert een zeker thematisch verband per statie, maar in de praktijk is dit ver te zoeken. Wat vooral opvalt, zijn de vele onvoorspelbare verwickelingen. Die zijn het gevolg van het feit dat iedere dichter de vrijheid had om

Wat vooral opvalt, zijn de vele onvoorspelbare verwickelingen.

met de aangeleverde beginregel te doen wat hij wilde. Het eerste sonnet (van Bas Jongenelen) maakt eerst nog een aardige buiging naar het bekende 'Aan de sonnetten' van Jacques Perk, met zijn enthousiaste "Klinkt helder op, gebeeldhouwde sonnetten". Maar halverwege begint Jongenelen zich te beklagen over het vele werk dat het schrijven van een sonnet en een sonnettenkransenkrans is. Zijn slotregel luidt: "Dus klaar ermee, we poetsen nu de plaat." Die regel wordt de beginregel van het tweede sonnet, geschreven door Rudie Verbunt. Hij besluit het poetsen van de plaat letterlijk op te vatten, dus dan volgt er opeens een verhandeling over het reinigen van grammofoonplaten ("gebruik geen water uit de kraan").

Zo gaat het met de meeste sonnetten. De sprongen in tijd, plaats, perspectief en stijl zijn groot. Het verhaal schiet alle kanten op, maar vooral de kant van de studentikoze humor en de romantische ironie, zoals meestal bij plezierdichters. Ouderwetse taal ("edoch", "schier") naast grove straattaal. Vermenging van hoog en laag register: "Daar je je dag en nacht de pleuris werkt." Knipogen en toespelingen: "Ik ben een nerd in 't diepst van mijn gedachten". Rare rijmwoorden, gevolg van rijm dwang: "Hij vindt zichzelf een hele toffe peder", want het moest rijmen op *-eder*. Veel verwijzingen naar de populaire cultuur: sport, popmuziek, televisie, radio, levenslied. En ook een meer dan gemiddelde belangstelling voor ondeugende onderwerpen als drank en seks en poep en het bespotten van religie.

3D

We kunnen zeggen dat het kransenkransproject logistiek helemaal geslaagd is: alle gedichten zijn er, er is een boek van gemaakt, en een hele grote poster, en dat is allemaal via crowdfunding tot stand gekomen. Maar inhoudelijk stelt het niet veel voor. Er komt af en toe wel een aardig sonnet voorbij, zoals dat over het leger, maar de veertien meestersonnetten zien er geen van alle naturel uit. Dat geldt helemaal voor het grootmeestersonnet dat de kroon op het hele project zou moeten zijn. Er is geen touw aan vast te knopen. De samenstellers lijken dat zelf ook wel te vinden. In hun voorwoord geven ze toe dat ze met te veel verschillende dichters hebben gewerkt. En dat ze die te veel vrijheid hebben gegeven. En dat ze graag vooraf hadden willen weten wat ze nu weten: begin achteraan, met het grootmeestersonnet waarmee het allemaal moet eindigen, en werk dan terug.

De eerste sonnettenkransenkrans ter wereld is er nu. Wat wordt het volgende project? Jongenelen en Neggers weten het wel: een krans die niet alleen in de lengte en in de breedte samenhangt, maar ook in de hoogte. "De volgende stap is 3D: de sonnettenkubus. Wie zet die als eerste in elkaar?" <

‘En we noemen haar ... Onzinkbaar II’

Namen van boten en schepen

Wordt het Piekendief, Deinemeid of toch misschien Wet Dream? Anders dan mensen kunnen boten alle namen krijgen die je maar kunt bedenken. Waar leidt dat zoal toe?

SASKIA AUKEMA

REDACTIE ONZE TAAL

Het is een grauwe maar warme zondag als een boot met vier mannen de Amsterdamse Schinkelsluizen passeert. Na een mannenweekend in de hoofdstad met “veel sterke verhalen en bier” zijn ze nu op weg naar huis, vertelt Mike Pasman, de eigenaar van boot Noortje. Zit de echte Noortje misschien thuis op hem te wachten? “Nee, iedereen denkt dat mijn vrouw zo heet,” zegt Pasman, “maar de boot

dankt haar naam aan het land van herkomst: Noorwegen. En groot is ze niet, vandaar die verkleinvorm.”

In Nederland is het verplicht je boot een naam te geven: een woord, een slogan, een code ... alles mag. De naam hoeft ook niet uniek te zijn of netjes (zoals bij personen, die je bijvoorbeeld niet zomaar Urine zou mogen noemen). De enige eisen die het zogenoemde Binnenvaartpolitiereglement vermeldt, zijn nogal technisch van aard: de naam moet in goed leesbare en onuitwisbare Latijnse letters op de boot aangebracht zijn.

Vrouw

Dat de wet de schipper zo vrij laat, wil niet zeggen dat er geen óngeschreven regels bestaan. Een boot is bijvoorbeeld altijd een vrouw, of in ieder geval: geen man. Dat bleek ook nog eens overduidelijk uit de inventarisatie van bootnamen die we bij Onze Taal via de sociale media maakten. De enige Pieten, Jannen en Klazen die je op het water tegenkomt,

zijn de éígenaren van een boot. De boot zelf heet dan bijvoorbeeld:

- MS Nelleke
- Lieve (“Geen dochter om die naam te geven, dus het schip met deze naam gedoopt”)
- Jolie môme (“Frans voor ‘leuk meisje’”)
- Cosmic Girl (“Naar een liedje van Jamiroquai”)
- Deinemeid (“Het schattige, oude kajuitbootje van mijn tante, met een knipoog naar het woord *dynamite*”)

Of Noortje dus. Soms wórdt het bootje zelfs bijna tot vrouw: “Nadat ik haar groen uitgeslagen op een werf vond, is Amélie een volwaardig lid van mijn vriendenkring geworden. We gaan nooit varen ‘met de boot’ maar we doen ‘gezellig een rondje met Amélie’”, zegt Roosmarijn Horowitz. De boot als vriendin.

Rampspoed en ellende

Dan er is nog een tweede ongeschreven regel voor bootnamen: verander die nooit! Dat brengt niets dan rampspoed en ellende. Gonneke Bonting woont op een schip waarvan de vorige eigenaar dat goede advies in de wind had geslagen: “Het is slecht met hem afgelopen: motor ontploft, vrouw ervandoor met een ander, en bankroet. Toen ik het schip kocht, bood de notaris aan dat ik gratis de naam kon wijzigen. Ik kijk wel uit!”

Maar ja, met sommige naambordjes wil je toch echt liever niet de haven in varen. Zo circuleren er op het internet foto’s van boten die Wet Dream heten of Lucky Sperm. Hoewel de naam van Marit Montés zeiljacht Elsje nu ook weer niet in die categorie viel, was ze er toch niet zo blij mee: “Hij paste niet bij ons. Tijdens het klussen schoot de nieuwe naam mij zomaar te binnen. Wij zijn eigenwijze, jonge, levensgenietende zeilers die soms weleens ergens tegenaan kunnen schoppen, en dus werd het Rebelsje! Zo zit de oude naam Elsje er nog in, maar heeft ze toch een naam die bij ons past.”

En ook de moeder van Antje Wartena behandelde de oude naam van haar overgekochte boot, de Waterpieper, rebels en omzichtig tegelijk. Wartena:

“Ze veranderde aan beide kanten één plaklettertje. Aan stuurboord voer ze op de Waterpieser, en aan bakboord op de Waterpoeper.”

Wie een enigszins of heel andere naam kiest voor zijn boot, doet er hoe dan ook goed aan dat even te melden bij Poseidon: de Griekse god die alle boten beschermt die hij bij naam kent (zie kader).

Gezin

Behalve die twee ongeschreven regels bestaat er dus vooral veel vrijheid in het kiezen van een bootnaam. Welke boten varen er zoal over de Nederlandse en Vlaamse wateren?

Allereerst is er het soort namen waarvan het Belgische blad *Varen* ooit schreef dat ze echt niet meer konden: losse letters uit de namen van gezinsleden die als een kralenketting aan elkaar geregen worden tot een nieuwe constructie. Hannie Nederstigt, die op de Facebookpagina van Onze Taal de eerste is om toe te geven dat dat “heeeeel oubollig” is, kent bijvoorbeeld de boot Elnoja, naar de kinderen van de eigenaar (Elly, Nolly en Jan).

Soms levert zo’n kettingnaam een nieuw woord op dat een betekenislaagje toevoegt:

- Sjarmant (“Een hussel van onze namen: Saskia, Jasper, Marit, Arno, Nog niet eerder tegengekomen”)
- Toemar (“Van Ton (mijn vader), Ellis (mijn moeder), Mariëlle (ik) en Remco (mijn broer), en samen wordt dat iets als ‘Toe maar, die rijke stinkerds met hun boot.’”)

Ook op andere manieren wordt er naar gezinsnamen geknipoogd:

- Berenbotje (het bo(o)tje van de familie Berendsen)
- Lethersail (‘Let her sail’, met verwijzing naar de achternaam van de familie Lether)
- Roestvrij (het kunststof bootje van de familie Roest, waarin gevaren wordt “als we vrij zijn”)
- Kielzog (van de familie Kiel)
- Me and Mrs. (van de familie Jones)

En soms hoor je zelfs de kinderstemmen nog doorklinken in de bootnamen:

- Oer Plezoer (“Toen onze dochter, die net kon lezen, een boot zag genaamd ‘Our Pleasure’, vroeg ze aan ons: ‘Wat betekent: Oer plezoer?’”)
- De Guzed (“Onze grundel konden we kopen dankzij een erfenis van mijn tante Guurtje. Haar naam spraken onze kinderen destijds uit als Guzed.”)
- Lelibel (“Het bootje van mijn ouders heet zo omdat mijn zus de libel op die manier aanduidde toen ze nog een kleuter was.”)

Spiegelei

Ook de kleur van de boten kun je dikwijls afleiden uit de namen. Zo was het al met De Kameleon, het beroemde bootje van de broers Hielke en Sietse, dat steeds van kleur leek te veranderen naarmate de lichtinval veranderde. En zo is het nu nog steeds.

Bootnaam wijzigen: nogal omslachtig

Volgens de overleveringen beschermt de Griekse god Poseidon ieder schip dat hij bij naam kent. Van iedere naamswijziging moet hij daarom via een speciale ceremonie worden verwittigd, en de windgoden trouwens ook. Die ceremonie, die vooral via Engelstalige websites te lezen en te bekijken is, is nogal omslachtig.

In het kort komt het erop neer dat je eerst de oude naam op alle plekken van het schip moet verwijderen, inclusief spiegels, motor en documenten die zich op de boot bevinden. Daarna volgt een herdoop, waarbij Poseidon en de weergoden via allerlei lange formules verzocht wordt de oude naam te vergeten en de nieuwe te registreren. Bij iedere formule vloeit veel champagne (want voor minder doen die goden het niet). Pas daarna mogen artikelen met de nieuwe naam aan boord gebracht worden.

De gehele ceremonie is na te lezen op de website *Vakantieland Nederland* via Tinyurl.com/herdoop.

Mike Pasman, eigenaar van boot Noortje: “Iedereen denkt dat mijn vrouw zo heet.”

Soms gebeurt dat redelijk een-op-een, zoals Blues voor een blauwe en Ginger (‘roodharige’) voor een deels rode boot, maar andere keren verloopt die naamgeving via een kleine omweg:

- Tjeplok! (“De benaming van een spiegelei in de Indische keuken, genoemd naar het geluid van een ei dat in de pan valt. Ons zeilbootje was van onder wit en van boven geel geverfd.”)
- Echte booter (voor een gele polyvalk)
- Hoes Afreet (bijbootje in de kleur rood met gele en blauwe accenten, naar het kunstwerk *Who’s Afraid of Red, Yellow and Blue* van Barnett Newman)

Die goede oude Kameleon heeft overigens ook nu nog zo zijn invloed op de bootnamen, zij het soms via grillige gedachtenkronkels. Zo zijn er Kameleonachtige bootjes gesignaleerd met de namen Kameleonjong en Boy George (de zanger van het liedje ‘Karma Chameleon’). En Pjotr Rijpstra liet zich weer op andere wijze inspireren door de jeugdboeken van weleer: “Ik heb geen boot, maar wel twee zoons, Hielke en Sietse genaamd.”

Bootje of schip?

Veel schippers vinden het niet leuk als hun schip een boot wordt genoemd, maar wat is volgens de kenners nu eigenlijk precies het verschil? Die vraag is nog niet zo gemakkelijk te beantwoorden. Het *Lexicon van de watersport, visserij, koopvaardij, marine en bruine vloot* (1996) van Jaap van der Wijk zegt hierover: “Doorgaans spreekt men boven de 20 meter lengte van een schip en daaronder van een boot.”

Volgens Pieter Klein van de website Debinnenvaart.nl zit het net even anders. Vooral de bouw zou van belang zijn: een boot heeft een open constructie “zonder opbouwen en zonder vaste dekken”. Een schip is een vaartuig mét vaste dekken. Wanneer iemand het heeft over een klein vaartuig met vaste dekken is dat volgens Klein geen boot, maar een ‘scheepje’.

En als je niemand voor het hoofd wilt stoten? Dan noem je het drijvende object in kwestie gewoon een ‘vaartuig’ – of bij zijn naam natuurlijk.

Bløt

Dan de financiën. Lang niet iedereen kan zijn boot Noppes noemen zoals Charles Trouwen, die zijn vaartuig gratis mocht ophalen. Voor de meeste mensen gaat het eerder om een grote investering:

- Revelaspa (‘Resultaat van lang sparen’)
- Onladu (‘Ons Laatste Dubbeltje’)
- Bankroet
- Piekendief
- Bløt
- BlackMoney (na een geschil met de fiscus)
- Viskus

Maar als je die boot eenmaal hebt (om met de bootnaam van Hermine van den Berg-van Zijl te spreken: ‘Hebbes’), dan kun je lekker genieten, wat ook blijkt uit namen als Zen, Felix (‘geluk’), Waterrust, Welvaart, Festina lente (‘Haast je langzaam’) en:

- Omdiedel doantjen (Gronings voor ‘ontspannen, niets doen, genieten’)
- Bread (‘Bier, rosé en andere drank’)
- Komesan (‘Kom eens aan’, voor een boot waar iedereen altijd welkom is)
- Lawet (‘Laat anderen werken en tobben’)

Zinken

Maar ondanks het vele geluk dat een bootje kan brengen, ben je op het open water toch vooral overgeleverd aan de elementen. Het gevaar ligt altijd op de loer. De schoonouders van Judith Robbe hebben hun zeilboot Talisman genoemd, “ter compensatie van het feit dat het schip op vrijdag de dertiende werd opgeleverd”. Ook andere booteigenaren houden in hun naamgeving rekening met het ergste:

- Sinkenken
- Salliesinkeochjeedaargaatie
- Zeefje (genoemd naar de kokkin uit de jeugdsérie *Varen is fijner dan je denkt*, maar “we hebben nooit een lek gehad”, aldus de eigenares)
- Titanic
- Onzinkbaar II
- Vergaat nooit III

En zo dobberen verder ook nog de Waterling (bezit van een waterman en een tweelingen), de Fungus, de Kapsones, het Goudkuipje (uit Gouda) en de Smoke over de wateren (die laatste van een Deep Purple-fan trouwens).

In de Schinkelsluizen wacht intussen een bootje vol Kameleonachtige jongens tot ze de hoofdstad in kunnen varen. Het naambordje van de boot is blanco – want, zo zegt de eigenaar: “Hij moet nog even een nieuwe naam krijgen; we hebben hem overgekocht.” “Laten we hem Henk noemen!”, oppert een van de jongens, terwijl de sluisdeuren zich openen. Het werd misschien wel de dag waarop zelfs de ongeschreven regels sneuvelden. <

Iedereen die reageerde op onze oproep in de sociale media of die op het water werd gevraagd naar de bootnaam: hartelijk dank voor alle prachtige verhalen!

Wie vertaalt, loopt onvermijdelijk tegen de grenzen van de taal aan. In deze rubriek presenteert elke maand een vertaler zijn of haar weerbarstigste vertaalprobleem – en de uiteindelijke oplossing.

Jos den Bekker

Wat is het grootste vertaalprobleem dat u bent tegengekomen?

Mijn grootste vertaalproblemen zijn en blijven de problemen die ik niet naar tevredenheid heb weten op te lossen, dus daar zwijg ik liever over. Ik had laatst wel een akkefietje waarbij ik me aanvankelijk in allerlei bochten wrong om er iets van te maken. Het betrof een monoloog in de roman *La Oculita* van de Colombiaanse schrijver Héctor Abad, waarin een vrouw betoogt dat je in alle families wel iemand hebt die niet helemaal in de haak is. Dat zegt ze met de uitdrukking “Unos nacen con estrella y otros nacen estrellados”, letterlijk: ‘Sommigen worden met een ster geboren en anderen ‘gesterd’’, dat wil zeggen: ‘stuk’, ‘gebutst’, ‘niet helemaal oké’. Hoe moest ik dat nou zodanig in elkaar breien dat een zekere relatie tussen het linker- en het rechterlid van de vergelijking, om het zo maar eens te zeggen, behouden bleef? En het bovendien nog in de mond leggen van een rad pratende vrouw die wars was van enig gekunsteld taalgebruik?

Hoe hebt u het opgelost?

Aan iets met *gesternte* hoefde ik niet te denken – het woord alleen al. Ik moest iets heel anders vinden wat hetzelfde idee uitdrukte. De bekende speld in een hooiberg. Wat ik in zo’n geval wel doe, is almaar zinnetje met een open plek erin herhalen, in de hoop dat het juiste woord of de juiste zinsnede vanzelf op die plek valt. Ik begon met ‘De een wordt geboren ...’ Dat werd niks. Vervolgens schakelde ik over op ‘De een is ... en de ander is ...’ En toen rolde het er vanzelf uit: “De een is zus en de ander is zozo.”

Jos den Bekker (1946) vertaalde uit het Engels onder andere werk van Peter Ackroyd, Michael Ondaatje en Mordecai Richler, en uit het Spaans werk van Héctor Abad, Javier Cercas (shortlist Europese Vertaalprijs 2015), Tomás González en Evelio Rosero. Momenteel werkt hij aan het laatste boek van Javier Cercas, *El Impostor*.

Foto: Olga Góngora

HISWA

Zeg ...
 - Hmm?
 - Dat wandbord, denk je dan aan perfoplaat?
 - Ja, zou kunnen.
 - Ronde of vierkante gaten?
 - Hangt ervan af. Hebben we een hefmaagneet?
 - Ja.
 - Met een karabijnhaak? Gepreegde flens?
 - Ja, en sjornet.
 - Sjornet spanbaar of elastisch?
 - Maakt niet uit.
 - Geïntegreerde snelspanners?
 - Dat is wel makkelijk ja.
 - Verder nog iets?
 - Een lasthaak met twee vorktanden?
 - Check.
 - Drempelbrug?
 - Ja, twee zelfs.
 - En laten we niet vergeten een spiesboy mee te nemen.
 - Ja, spiesboy en littercaddy, die had ik al.
 - O, prima. Vlamdovende wandasbak?
 - Check.
 - Etagewagen?
 - Check.
 - En ik denk dat we ook bundelbandjes nodig hebben, voor de scanvaantjes.
 - We gaan toch geen scanvaantjes meenemen?
 - Je weet nooit.
 - We kunnen toch krijtfolie nemen? Prijskaarttraamhoesje eromheen en klaar.

- Ja, da’s waar. Geen scanvaantjes dus. Oké, what else?
 - Doen we nu wel of geen vlagstabilisator?
 - Is dat nodig?
 - Stel, het is windstil, hangt je vlag daar een beetje slap langs de mast. Ziet niemand hem!
 - Ja, maar zo’n stabilisator ...
 - Wat?
 - Ik weet het niet. Vind het altijd een lullig gezicht. Het is toch een soort viagra. Ik kan zelf niet wapperen, ik heb hulp nodig.
 - Hm, oké, we gaan ervan uit dat het waait. Maar als het niet waait, mag jij blazen!
 - Oké.
 - Nou, dan hebben we alles geloof ik.
 - Ja. Behalve de kleefplaten.
 - Kleefplaten?
 - Voor de flystopper!
 - Shit, goed dat je ’t zegt. Waar zijn die eigenlijk?
 - Daar, in de breedvakstelling.
 - Ik zie ze niet.
 - Bij de fluorpijlen! In een blauwe hersluitbare kraftzak.
 - Ja, gevonden! Zeg, hier ligt ook een rateltakel.
 - Echt waar? Nou, neem die ook maar mee. Je weet nooit.
 - Hebben we dan alles?
 - Volgens mij wel. Dus ik zeg: HISWA here we come!
 - Ik hoop dat het in het busje past.

JAN KUITENBROUWER

Zomervakantie. Eindelijk tijd om weer eens wat te lezen. Maar wat kiest een taalliefhebber uit dat enorme aanbod? Ook dit jaar vroegen we het enkele auteurs en medewerkers van *Onze Taal*.

REDACTIE ONZE TAAL

Welk boek mee in de koffer?

Taalpublicisten kiezen hun vakantieboek

Hans Bennis, directeur Meertens Instituut

Ik ben nu op vakantie in Italië en heb net met heel veel plezier de roman *A Little Life* van Hanya Yanagihara gelezen. Een boeiend boek over het leven van een man en zijn vrienden in een kunstenaarsomgeving in New York. De voortdurende perspectiefwisselingen en stijlveranderingen en het buitengewoon heldere proza maken het omvangrijke boek (ruim 700 bladzijden) voor liefhebbers van taal tot een zeer interessante en onderhoudende ervaring.

Ann De Craemer, schrijfster

Er is maar één roman die ik al drie keer heb gelezen: *Humboldt's Gift* van Saul Bellow. Het verhaal heeft mijn levensvisie bepaald, onder meer wat

betreft de kracht van de poëzie, en dat je in het leven niet moet wachten tot de rust komt, maar zelf rust moet zoeken. Maar ook de taal blijft keer op keer betoveren. De zinnen van Bellow hebben een meesterlijk gecomponeerd ritme dat je het gevoel geeft dat je over de golven vaart – nu eens rustig kabbelende en dan weer woeste golven. Bellow kan even goed fluisteren als schreeuwen met zijn taal. Daar wil ik een vierde keer van genieten.

Erik Dams, copywriter en *Taalpost*-bode

Een schreefletter leest vlotter, zo verkondigt de Vlaamse copywriter Mark Van Bogaert al jaren. Maar in zijn nieuwe boek *Scanbaar schrijven* vertelt hij over een recente brieventest: de brief met schreefloze letters leverde een beter resultaat op

dan de schreefvariant. Hoe komt dat? “U leest het vlotst wat u het vaakst leest. (...) En in het tijdperk van pc, smartphone en tablet raken we dus meer gewend aan schreefloze letters.” Omdat ik zijn boek op een tablet vakantielees, kan ik het lettertype zelf instellen. Ik begin mét schreef. Rij ik over ‘de schreeve’ (in het West-Vlaams: ‘de grens’), dan kies ik voor schreefloos.

Mark Dingemans, taalwetenschapper Max Planck Instituut

Deze zomer ga ik *Gödel, Escher, Bach* van Douglas Hofstadter herlezen. Een zomerliefde van zeventien jaar terug. Ik kwam het ooit tegen op een verloren vakantiemiddag in een Vlaamse bieb en was meteen verkocht. De achterflap prees het aan als een werk over kunstmatige intelligentie, maar het bleek dwarsverbanden te onthullen tussen zowat alles wat ik interessant vond: muziek, taal, filosofie en logica. Een sprankelende ode aan de menselijke creativiteit. Mijn studiekeuze kwam eraan en dit boek gaf me de beslissende duw richting taalkunde.

onder ligt nauwelijks nog aangeraakt te worden. Bovendien: vijf bijvoeglijke naamwoorden achter elkaar zetten en dan toch een groot schrijver blijven – ga er maar eens aan staan. Zijn werk is ook wel in het Nederlands vertaald, door onder andere Jeroen Brouwers. Een vriend van me vroeg zojuist of ik diens brieven al in mijn boekenkast had staan. Daar zie ik wel naar uit, en ik hoop dus tijdig het desbetreffende meubel in elkaar geschroefd te hebben.

Ingmar Heytze, dichter

Remco Campert schreef ooit: “Voor iemand die veel drinkt, drink ik erg weinig.” Dat geldt ook voor mijn lezen door het jaar heen, en in de zomer wordt het vaak nog erger. Als ik niet uitkijk, kom ik niet verder dan tijdschriften van zeer wisselend allooi. Als tegenwicht probeer ik elke zomer één verzameld dichtwerk van kافت tot kافت te herlezen. Op de een of andere manier is een goede zomer precies de juiste lengte om de stevige verzamelde werken van dichters als Herman de Coninck, Gerrit Achterberg en Wisława Szymborska te herlezen.

Mathilde Jansen, taaljournalist

In de zomer verblijf ik vaak langere tijd op mijn geboorte-eiland Texel. Ik geniet dan zó van het pure leven tussen de elementen dat ik die ervaring ook opzoek in de boeken die ik lees. Dat betekent dat ik altijd wel iets (her)lees van Jan Wolkers, om te genieten van zinnen als “er liggen tientallen strandgapers in de hitte van de zon kalkachtig te verpulveren”. Prachtig! En nu ligt er ook nog een boek van Günter Grass op me te wachten: *De woorden van Grimm*, “waarin oprechte liefde voor taal de rode draad vormt”: wat wil een mens nog meer?

Sterre Leufkens, schrijver en taalonderzoeker aan de Universiteit Utrecht

Op mijn zomernachtkastje staan twee brievenboeken: *Dit tussen ons is geen eenzaam avontuur*, een verzameling van Anna Blamans brieven aan haar twee grote liefdes, en *De brieven* van Frans Kellendonk, samengesteld en geannoteerd door Oek de Jong en Jaap Goedegebuure. Het zal wel voyeuristisch van me zijn, maar ik hou ervan om de intieme brieven van anderen te lezen. Ze geven een inkijkje in het wezen van de briefschrijver, nog meer dan een biografie dat kan. Het leren kennen van een schrijver doet me bovendien met hernieuwde ogen zijn boeken lezen. En wie weet inspireren Blaman en Kellendonk me nog tot een literair verantwoord vakantiekaartje?

Marten van der Meulen, onderzoeker Meertens Instituut

Ik lees het liefst literatuur uit het land waar ik op vakantie ben. Dat geeft altijd meer kleur aan de beleving. Zo las ik de laatste jaren in Bosnië Andrić en in Australië Malouf en Carey. Deze zomer ga ik naar Schotland, en dus duik ik in Walter Scott. Het is geen lichte kost, maar op vakantie vind ik dat fijn. Lekker kauwen op een boek, heerlijk ploegen en ploeteren. Ik neem *Rob Roy* en *Ivanhoe* mee.

“Vijf bijvoeglijke naamwoorden achter elkaar zetten en dan toch een groot schrijver blijven – ga er maar eens aan staan.”

Ype Driessen, fotostripmaker

Ik lees de laatste tijd veel serieuze literatuur over de zoektocht naar buitenaards leven. Een centrale vraag is: hoe zou een buitenaardse beschaving met ons kunnen communiceren? Zouden wij hun boodschap ooit kunnen vertalen? En andersom: wat zou onze boodschap aan hen zijn? Hans Freudenthal heeft een kunsttaal ontwikkeld, Lincos, gebaseerd op wiskunde en logica, die bedoeld is om begrepen te kunnen worden door elke vorm van intelligent leven. In dit voorstel voor Lincos wil ik me graag verdiepen deze zomer.

Laura van Eerten, Instituut voor de Nederlandse Taal

“Wat heb ik nog gezien?” De eerste zin van het laatste boek dat ik las op reis. Een zin die je meteen het leven in sleurt van de personages in het debuut van Griet Op de Beeck: *Vele hemels boven de zevende*. Bijzonder mooi, vol levenswijsheden en raak geschreven. *Gij nu* is haar meest recente; die gaat deze zomer zeker mee. En dan, omdat één boek nooit genoeg is, een van Haruki Murakami. Eerst moest ik enorm wennen aan zijn plotseling surrealistische stijl; nu ben ik verslaafd.

Matthias Giesen, cartoonist

Van het heel licht lijkende proza van Robert Walser word ik altijd erg blij. Als een volgehouden zelfoverstijging op zo’n onweerstaanbare wijze wordt verwoord, hoeft het verontrustende dat er-

Vooral naar dat laatste boek ben ik benieuwd: kijken naar de tv-serie *Ivanhoe* is een van mijn vroegste herinneringen.

Ludo Permentier, taalpublicist

Stel dat ik deze zomer de druk van me af kan zetten van alle nieuwe boeken die ik nog zou moeten lezen. Dan zou ik eindelijk weer *Honderd jaar eenzaamheid* ter hand nemen, het boek van de Colombiaanse superverteller Gabriel García Márquez dat je meeneemt naar een plaats en een tijd waar niets voor de hand ligt: “De wereld was nog zo jong dat vele dingen nog geen naam hadden en om ze te noemen, moest je ze aanwijzen met je vinger.” In die wereld kan álles gebeuren. En het is nog geloofwaardig ook, zelfs als personages loskomen van de aarde of als een man de wereld gaat bevolken met bastaardzonen die allemaal heten zoals hijzelf.

Tanneke Schoonheim, Instituut voor de Nederlandse Taal

Ik herlees in de vakantie altijd een van mijn oude favorieten. Voor dit jaar staat *Nooit meer slapen* van Hermans op het programma. Verder neem ik twee boeken uit de bibliotheek van mijn moeder mee, eentje met proza en eentje met poëzie. Toen ze drie jaar geleden overleed, kreeg ik haar boeken. Ongeveer de helft bleken we allebei te hebben, van de andere helft heb ik me voorgenomen ze te gaan lezen. Dit jaar worden dat *Het lied en de waarheid* van Helga Ruebsamen en *Geluk is gevaarlijk* van Rutger Kopland.

Erik van der Spek, communicatiebureau Hendriks Van der Spek

Mijn vakantieboeken moeten altijd iets te maken hebben met het land van bestemming. Dus in Noorwegen *Nooit meer slapen*, in Venetië Thomas Mann en in Japan Murakami. Dit jaar is onze eindbestemming Genua, dus dat is een ‘no-brainer’: ik herlees *La Superba* van Ilja Pfeijffer. Ik laat me graag nog een keer meevoeren in de zoektocht naar het mooiste meisje van Genua, en ik smul graag nog een keer van de veldslag tussen mariniers en travestieten in de oude havenwijk. En ja, ook om de taal: “Zo leven we allemaal langs elkaar heen in elkaars verzonden werelden. We zijn figuranten in elkaars fictieve autobiografie. We zijn decor van elkaars illusies.”

Martine Tanghe, nieuwslezer VRT

In mijn werk ben ik altijd op zoek naar het juiste woord, de perfecte zin, de klare taal. Maar als ik met vakantie ben, lees ik graag boeken die zich afspelen op de plaats, of een band hebben met het land, waar ik me bevind. En dan is de schoonheid van de taal niet het eerste criterium. Op die manier ontdek ik nieuwe auteurs, van alle talen en uit alle windstreken, of haal ik oude bekenden onder het stof vandaan. Zo werden lange wandelingen in Macedonië eens zo prettig door het herkennen van plekken uit romans van A. den Doollaard. Dit jaar ben ik razend benieuwd naar *Malva* van Hagar Peeters. Een uitstekend excuus om een vlucht te boeken naar Chili.

Jaap Toorenaar, copywriter, auteur *Mijn moeder zei altijd*

Rond mijn twintigste maakte ik elke zomer in mijn eentje een fietstocht door Europa. Elke reis begon met een zorgvuldige keuze van twee boeken, die voor fietsers op veel wegen veel wegen. *Schuld en boete* van Dostojewski was in Oost-Europa mijn eerste reisgenoot, halverwege Polen had ik het uit. Prachtig. Daarna begon ik aan een ander meesterwerk van hem: *Misdaad en straf*. Nooit eerder was ik zo teleurgesteld over een openingszin. “Op een buitengewoon warme dag in het begin van juli (...)” Verrek, die kende ik al. Sindsdien haat ik beide vertalers. Deze zomer herlees ik het aangrijpende *Vogels zonder vleugels* van Louis de Bernières. Een must voor wie naar Turkije gaat, en alleen vertaald door Tinke Davids.

Eva van Wijk, bureauredacteur *Onze Taal*

Ik lees liever fictie dan non-fictie, en liever een roman dan memoires. Toch ligt er deze zomer een dagboek boven op mijn stapel zomerboeken: *Jasper en zijn knecht*, de nieuwe Gerbrand Bakker. Zijn eerdere boeken heb ik allemaal gelezen. Ik houd ervan – Nederlands, eenvoud én complexiteit. Toen ik de aankondiging zag, bedacht ik dat het alweer even geleden is dat ik wat van hem heb gelezen. “Schrijfcrisis”, las ik op de website van de uitgever. Bakker wist daar een eind aan te maken door het afgelopen jaar een dagboek bij te houden. Ik ben benieuwd – en hoop op meer. <

Erik van der Spek buigt zich maandelijks over beeldspraak die de tijdgeest vangt – en soms zelfs ook bepaalt.

Afvoerputje

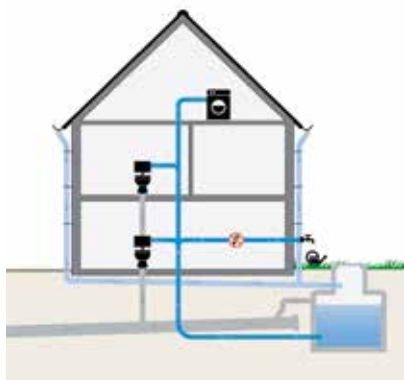
In de laatste maanden was de metafoor ‘afvoerputje’ vaak te horen in het vluchtelingendebat. Meestal ging het daarbij om het niemandsland tussen Servië en Macedonië. Zo schreef Amnesty International: “Servië en Macedonië zijn het afvoerputje voor de overvloed aan vluchtelingen en migranten die niemand in de EU wil opvangen.” Griekenland werd kortgeleden in *Trouw* nog “het afvoerputje van het Europese migratiebeleid” genoemd.

Een afvoerputje is zo ongeveer het smerigste wat mensen zich binnenshuis kunnen voorstellen. Als metafoor is het zelfs krachtiger dan het woord *riool*. Dat komt doordat afvoerputjes zich graag lenen voor ophopingen van haren, voedselresten en ander afval. Een afvoerputje raakt dan ook wat gemakkelijker verstopt dan het riool. Ook in metaforische zin: “Als de situatie niet over mensen zou gaan, zou je bijna kunnen spreken van een verstopt afvoerputje, terwijl de kraan vol open staat” (Volkskrant.nl).

Het afvoerputje is onderdeel van de conceptuele metafoor ‘De maatschappij is een gebouw.’ De onderdelen van een gebouw – fundering, muren, deuren, kamers, dak – kunnen gemakkelijk overgebracht worden naar een ander domein. Een actueel voorbeeld is het ‘voorportaal’, een soort wachtruimte. Zo stelt Tweede Kamerlid Ahmed Marcouch (PvdA): “Het salafisme is het voorportaal tot de jihad.”

Maar een conceptuele metafoor kent wel zijn regels. Een afvoerputje is een plaats of object, maar het is géén persoon. Zo kun je zpz’ers niet “het afvoerputje van de Nederlandse economie” noemen, zoals Jan Fokke Oosterhof op internet deed; dan rek je de grenzen van de metafoor te ver op. Dat geldt ook voor het boek *Een mooie plek om te sterven* van Malla Nunn, waarin de volgende vraag voorkomt: “Hoe voelt het om het afvoerputje van het onderzoek te zijn, rechercheur?” Het antwoord blijft uit, maar een beeld roept deze vraag niet meer op.

ERIK VAN DER SPEK

Illustratie: atelier GROENBLAUW

Het afvoerputje is onderdeel van de conceptuele metafoor ‘De maatschappij is een gebouw.’

De Craemer

Eerder Engels

Herinnert u zich van alle talen die u kent ook nog de eerste zin die u leerde? Latijn: “Rhenus fluvius est.” Duits: “Wann kommt der Bus?” Frans: “Bobette est une fille.”

Met Bob en Bobette, oftewel Suske en Wiske, deed ik op mijn elfde mijn intrede in de tweede taal van mijn vaderland. Naast dat zinnetje herinner ik me mijn vraag tijdens de eerste les: waarom leren we ook geen Engels?

Engels vond ik als kind al tot de verbeelding spreken. Mijn overgrootvader was begin twintigste eeuw met de Red Star Line naar Amerika vertrokken, maar na tien jaar teruggekeerd. Hij had mijn grootmoeder een paar woorden Engels geleerd, en zij mij.

Het kortzichtige antwoord van de juf op mijn vraag: “Omdat België een tweetalig land is en we hier dus ook Frans maar geen Engels spreken.” Tweemaal fout: België is een drietalig land (ook het Duits is een landstaal), en natuurlijk spreken we er Engels – ja, ook al in 1992.

Eind mei – dus pas 24 jaar later – heeft de Vlaamse regering beslist dat lagere scholen vanaf het eerste leerjaar alvast wat Frans, Engels of Duits mogen aanbieden. Vanaf het derde leerjaar kunnen dat eventueel echte lessen worden.

“Alvast” en “eventueel”. Waarom zo voorzichtig? Waarom Engels, net als Frans, niet verplichten op de lagere school, zeker als je weet dat het Engels van de Vlamingen steeds meer achterophinkt? In de rangschikking van de ‘EF English Proficiency Index’ stond België in 2015 op de zeventiende plaats van de zeventig onderzochte landen. In 2014 stonden we nog op negen.

Frans krijgt op onze middelbare scholen nog altijd meer aandacht; ikzelf had wekelijks drie uur Engels tegenover vijf uur Frans. Maar gelukkig is er een kentering op komst en begint ook mijn eigen middelbare school binnenkort met ‘content and language integrated learning’ (CLIL), waarbij een beperkt aantal vakken in een vreemde taal wordt aangeboden, met de nadruk op Engels.

Het is niet mijn voorliefde voor het Engels die me doet pleiten voor meer Engels op school, wel het feit dat je met Engels veel verder komt dan met Frans. Akkoord, Frans is de tweede taal van België, maar laten we vooral verder kijken dan onze eigen landsgrenzen.

Ik wacht alvast niet op de beslissing van de school van mijn nichtje: wekelijks geef ik haar Engelse les. Toen ik haar het woord *smart* leerde, zei ze verbaasd: “Dus een smartphone is een slimme telefoon?” Haar verwondering was goud waard. Nu nog wachten op slimme Vlaamse lagere scholen die beseffen dat je de verwondering voor taal, en vooral voor de belangrijkste wereldtaal, niet vroeg genoeg kunt stimuleren.

ANN DE CRAEMER

23

Taalpuzzel

SAMENSTELLING: RUTGER KIEZEBRINK

In deze 'toevoegpuzzel' kan bij elk woord een letter worden toegevoegd aan de voorkant, zodanig dat er weer een goed woord ontstaat. Achter elkaar gelezen vormen de twaalf nieuwe beginletters – indien juist ingevuld – een feestelijk woord.

Wilt u meedingen naar de maandprijs, stuur dit woord dan voor 15 augustus naar puzzel@onzetaal.nl of naar Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag (o.v.v. 'Taalpuzzel').

1. _ odium	7. _ level
2. _ ren	8. _ onteren
3. _ anjer	9. _ argon
4. _ ets	10. _ tomen
5. _ imiteren	11. _ versie
6. _ rover	12. _ evers

De winnaar krijgt een exemplaar van het spel Woordzoeker, beschikbaar gesteld door spellenfabrikant Goliath. De winnaar van de puzzel uit het juni-nummer is Reijer London uit Gouda. De oplossing was: 't is je van het.

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Lieveheersbeestjes

Lieveheersbeestjes vormen met hun opvallende rode kleur en zwarte stippen een vrolijke aankondiging van de zomer. "Pimpampoentje, vlieg over 't groentje, vlieg overal, waar ons lief heertje 't vinden zal", zongen kinderen omstreeks 1900 in Zeeland als er een lieveheersbeestje op hun vinger was geland. Vlaamse kinderen maakten ervan: "Pimpampole, vlieg over (h)ole, vlieg over al, en zeg waar dat mijn ziertje wonen zal." De naam *pimpampoentje*, ook gespeld als *piempanpoentje* en *pimpaljoentje*, is vermoedelijk een variant van *papeljoentje*, een naam die voor allerlei vliegende insecten wordt gebruikt en ontleend is aan het Franse *papillon* ('vlinder').

Deugniet

Het lieveheersbeestje heeft in de Nederlandse dialecten een groot aantal namen. Bijvoorbeeld *kapoentje* – een woord dat we voor-

prenten over een zekere Klaas Kapoen, die allerlei ondeugende streken uithaalde. In de iets latere variant 'Klaaskapoentje, legt wat in mijn schoentje', van rond 1900, is *kapoentje* een liefkozende benaming, net zoals men kinderen wel 'deugniet', 'dondersteen' of 'boefje' noemt. Dit liefkozende *kapoentje* zal op dezelfde manier overgedragen zijn op het insect.

Diverse namen voor het lieveheersbeestje verwijzen naar de maagd Maria, de moeder van Jezus, denk aan *lievevrouwebeestje*, *mariabeestje* en *maria-tor* in Nederlandse dialecten, of het Duitse *Marienkäfer*, het Engelse *ladybird* en het Franse *bête de la Vierge*. De vernoeming heeft te maken met het uiterlijk: Maria wordt vaak afgebeeld in rode kleding, waarschijnlijk als verwijzing naar het bloed van Jezus, en ze wordt geassocieerd met het getal zeven, vanwege de zeven vreugden en de zeven smarten die ze doormaakte. Het meest voorkomende lieveheersbeestje is rood met zeven stippen.

Christelijk geloof

Het kevertje wordt dus geassocieerd met het christelijk geloof, wat ook blijkt uit een naam als *hemelbeestje*, en uit de bekendste benaming van het kevertje: *lieveheersbeestje* of *onzelieveheersbeestje*, ook wel (*onze*)*lieveheershaantje*, *herenkuikentje* en *jesusbeestje*. Deze benaming is van betrekkelijk recente datum, want *lieveheersbeestje* of een variant daarvan is in de Middeleeuwen niet aangetroffen. Misschien heeft men deze naam in de achttiende eeuw, toen men zich ging bezighouden met de wetenschappelijke nomenclatuur van planten en dieren, toegekend, en daarbij gespiekt bij andere talen. Een ander Frans woord voor lieveheersbeestje is bijvoorbeeld *bête à bon Dieu*. Ook die naamgeving is gebaseerd op de stippen, die in dit geval worden gerelateerd aan de kruiswonden van Jezus.

In de Groningse naam *me-neertiekje* is sprake van de aanspreekvorm *meneer*, eigenlijk *mijn Heer*, oftewel God. Het tweede gedeelte, *tiek*, is waarschijnlijk hetzelfde woord als *teek*, dat in Groningen ook voor kevers en andere insecten wordt gebruikt, of een afleiding van het werkwoord *tikken*.

Oliebeestje

Stippelbeestje en *zevenpunt(ertje)* verwijzen uiteraard naar de stippen op het schild, terwijl *gouden tor* betrekking heeft op de kleur van het schild, dat bij sommige soorten niet rood maar oranje of geel is. Die opvallende kleuren vormen een waarschuwing voor vogels en andere predatoren: 'Eet mij niet op.' Als dat toch dreigt te gebeuren, scheidt het lieveheersbeestje een gelige, olie-achtige, bittere substantie af, en die heeft geleid tot de namen *oliebeestje*, in het Zuid-Nederlands *smoutbeestje* of *smoutwormpje*, en *boterbeestje*. Ook de Overijsselse naam *koffiekuiken* zal hiermee te maken hebben.

De namen *zonnekever* en *zonnekoekje* verwijzen waarschijnlijk naar het feit dat het lieveheersbeestje vooral wordt gezien als de zon schijnt – daarop is ook het volksgeloof gebaseerd dat een lieveheersbeestje het weer kan voorspellen. Van dit idee is het bijgeloof afkomstig dat het slecht weer wordt als je een lieveheersbeestje plattapt.

Lieveheersbeestjes brengen, kortom, volgens het volksgeloof mooi weer en geluk. Ze krijgen dan ook allerlei lieve naampjes – zo noemt men ze in Ermelo *zoentje*. En dan te bedenken dat het diertje met succes als vraatzuchtig roofdier wordt ingezet om bladluizenfamilies te decimeren. <

al kennen uit het sinterklaasliedje 'Sinterklaas kapoentje, gooi wat in mijn schoentje'. Het gaat hier om een en hetzelfde woord. *Kapoen* betekent 'gecastreerde haan' en 'deugniet'; het woord is ontleend aan het Noord-Franse *capon*, dat ook beide betekenissen kent. Volgens Henk van Benthem, die in 1991 het boekje *Sint-Nicolaasliederen* schreef, verwijst *kapoentje* in het sinterklaaslied naar die tweede betekenis: 'deugniet'. Het lied, dat sinds 1893 bekend is, is geïnspireerd op volks-

(weer)
studeren,
iets voor jou?
www.itv-hogeschool.nl

tolk / vertaler

DUITS / ENGELS / FRANS / ITALIAANS / RUSSISCH / SPAANS

ITV HOGESCHOOL VOOR TOLKEN & VERTALEN

Wij maken werk van jouw passie!

Dichters zijn als de dood voor clichés, voor gemeenplaatsen. Om die te omzeilen gebruiken ze stijlfiguren, of zoals dichter Ingmar Heytze ze ook wel noemt: 'dichtplaatsen'. In deze rubriek gaat hij er maandelijks naar op zoek.

Drink wijn, denk na

Evenals dictators geven dichters graag bevelen. Daar houdt de vergelijking op, gelukkig. Dichters gebruiken de gebiedende wijs in de wetenschap dat ze niets te bevelen hebben. Het gebod van de dichter is een aanbeveling. De lezer moet het verder zelf maar weten – letterlijk, want elk gedicht is een uitnodiging om zelf na te denken. In een dictatuur is een dichter dan ook al snel een dissident.

Intussen hagelt het instructies in de poëzie. "Wees altijd dronken!", stelt Baudelaire, als ultieme voorstander van de roes: "Aan

wijn, aan poëzie of aan deugdzaamheid, net wat je wilt. Maar bedrink je." "Ga weg bij de radio", adviseert Frank Koenegracht. "Kom vanavond uit je huizen", is de refreinregel van Anne Vegters gedicht tegen 'Het monster van de angst' voor de aanslagen in Parijs. Poëzie die over zulke onderwerpen gaat, lijkt wel extra geschikt voor de gebiedende wijs, waarschijnlijk omdat ze de lezer direct aanspreekt en aanzet tot actie. Zoals Leo Vroman dicht in 'Vrede':

Kom vanavond met verhalen

hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen:
alle malen zal ik wenen.

Sommige liedjes zijn ook gedichten en sommige gedichten staan uitsluitend in de gebiedende wijs, zoals 'Kom terug' van Spinvis: "Reis ver, drink wijn, denk na, lach hard, duik diep, kom terug." Het gedicht als beknopte gebruiksaanwijzing voor het leven.

De gebiedende wijs maakt de dichter kwetsbaar als hij iets eist wat nu eenmaal niet kan. Het gedicht 'Maak mijn moeder' van

Ramsey Nasr eindigt zo:

Maak van mijn moeder hetzelfde maar ijzeren meisje.
Breng haar met krachtige vuistslagen groot;
Breng haar wat troost of een slim toverwijsje,
Want in dit lijf gaat zij dood.

Een gedicht is een gestalte bij het raam die zich omdraait, haar armen spreidt en zegt: 'Ga weg.' Als lezer kun je de woorden negeren, of de omhelzing. Net wat je wilt. <

NIEUW:

€ 13,99 *

€ 14,99

€ 14,99

Boordevol interessante weetjes, handige adviezen en grappige taalblunders.

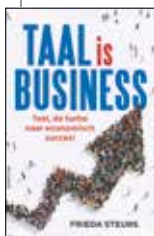
De agenda en de kalenders zijn te bestellen via www.onzetaalwebwinkel.nl.

* Nu met gratis Onze Taal-agenda-elastiek bij uw bestelling!

NIEUW

Taal is business

Frieda Steurs

Taal en communicatie in de economische 'global village': over vertalen, 'lokaliseren', vaktaal, meertaligheid en taaltechnologie. (Scriptum, 222 blz.)
€ 24,95

NIEUW

Evert Kwok vakantieboek

Elke de Blouw en Tjarko Evenboer

Vakantieboek vol cartoons, foto's en puzzels van de grootmeesters van de me-lige taalgrap ("Naaktstranden – je hebt er niks aan"). (Syndikaat, 80 blz.)
€ 9,95

NIEUW

Schrijfwijzer compact

Jan Renkema en Eric Daamen

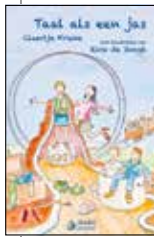

De iets minder uitgebreide versie van het bekendste en bestverkochte taaladviesboek van Nederland. (Boom, 276 blz.)
€ 19,90

NIEUW

Taal als een jas

Claertje Frieke

Geïllustreerd kinderboek over de avonturen van Carlijn en Hom, die en passant allerlei dingen over taal leren en ontdekken. (HaEs Producties, 112 blz.)
€ 15,99

NIEUW

Taal

Sterre Leufkens

Inleiding in de taalkunde; over oertaal, kindertaalverwerving, dierentaal en forensische taalkunde – en meer. (AUP, 136 blz.)
€ 9,95

Leestekens

Taaladviesdienst Onze Taal

Volledig herziene uitgave van de gezaghebbende interpunctiegids, met veel voorbeelden, bruikbare instructies en praktische tips. (Onze Taal, 126 blz.)
€ 15,-

Biografie van het Gronings

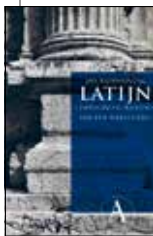
Siemon Reker

De geschiedenis van de Groningse taal van 1200 tot nu, beschreven in een monumentaal boek met 1001 korte stukken. (In Boekvorm, 1336 blz.)
€ 75,-

Latijn

Jan Bloemendal

Over de geschiedenis van het Latijn in Europa en in Nederland, en de invloed van deze taal op onze cultuur. (Athenaeum, 232 blz.)
€ 19,99

Handig literatuurboek

Willem Wilmink

De beste en leukste stukken van Willem Wilmink (1936-2003) over literatuur, gekozen door *Onze Taal*-medewerker Guus Middag. (Nijgh & Van Ditmar, 472 blz.)
€ 45,-

Ik wou uw voeten wel soenen

Annemieke Houben
De mooiste liefdesverklaringen uit zeven eeuwen Nederlands, van bekende en onbekende schrijvers en dichters. (Thomas Rap, 320 blz.)
€ 19,90

Rijks, Masters of the Golden Age.

Marcel Wanders
Luxueus uitgevoerd koffietafelboek met keuze uit de zeventiende-eeuwse meesterwerken uit het Rijksmuseum. (Komma, 460 blz.)
€ 125,-

100 ways to save your ass in English

Buffi Duberman
Honderd tips om je Engels te verbeteren en veelgemaakte fouten te voorkomen. (Eigen beheer, 172 blz.)
€ 14,95

Pindakaas en Hagelslag

INL en Onze Taal

Set van twee bestsellers over de etymologie van alledaagse woorden: *Waar komt pindakaas vandaan?* en *Waar komt hagelslag vandaan?* Met gratis boekelastiek. (Onze Taal/Thomas Rap, 124/126 blz.)
€ 15,- (i.p.v. € 19,95)

Taal-top-100

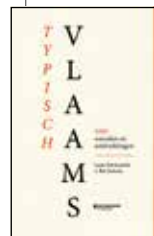
Taaladviesdienst Onze Taal

De honderd meestgestelde vragen over het Nederlands, beantwoord door de Taaladviesdienst van Onze Taal. (Sdu uitgevers, 221 blz.)
€ 19,50

Typisch Vlaams

Ludo Permentier en Rik Schutz

Vierduizend Belgisch-Nederlandse woorden en uitdrukkingen. Waar komen ze vandaan, en kun je ze gebruiken of niet? (Davidsfonds, 576 blz.)
€ 35,-

BOEKEN VERKRIJGBAAR BIJ

GENOOTSCHAP **OnzeTaal**

BESTELINFORMATIE

U kunt deze boeken bestellen in de webwinkel van Onze Taal: www.onzetaalwebwinkel.nl. Daar vindt u ook nog veel andere taalboeken en -uitgaven. De genoemde prijzen gelden voor Nederland. Levertijd 3 tot 7 dagen. Voor bestellingen van minder dan € 19,- wordt in Nederland € 2,50 aan verzendkosten in rekening gebracht. In de webwinkel worden apart de extra verzendkosten voor het buitenland berekend.

Namen voor 85-jarig jubileum

REDACTIE ONZE TAAL

In mei bestond Onze Taal 85 jaar. Toen we daar op kantoor bij stilstonden, ontdekten we dat er voor zo'n jubileum geen aparte aanduiding bestaat. Een 25-jarig jubileum is zilver, 50 jaar is goud, 60 is diamant, 70 platina, 80 eiken, en dan? Dan houdt het op.

We besloten via onze ledennieuwsbrief en de sociale media op zoek te gaan naar passende benamingen, en loofden een prijs uit voor de tien beste inzendingen. Ruim vierhonderd mensen kwamen met suggesties.

Bestand tegen schimmels

Sommige van de inzendingen waren weinig romantisch, zoals *asbest*, *roest*, *beton* en *polyester* ("goed bestand tegen schimmels en zuren"). Er waren er ook die verwezen naar de ouderdom: *rollator*, *rimpel* en *grijs* ("in diverse tinten", dat dan wel). En er waren creatieve vondsten bij, zoals *meTaal*, *eikenhout* ("80 is eiken en 5 is hout"), *greik* ("van eik en graniet") en *gilver* ("goud met een zilveren randje").

Op onze oude dag staken we ook nog wat op van deze verkiezing. Zo leerden we dat een olifant gemiddeld 85 jaar wordt, dat de tand van een bepaald soort slak ("puntkockeltand") het sterkste biologische materiaal ter wereld is en dat de Duitsers het woord *Engels-hochzeit* gebruiken voor een 85-jarig huwelijk.

Uiteindelijk kozen we voor de volgende materialen, omdat ze in onze ogen mooi pasten bij een 85-jarig jubileum en soms in het bijzonder bij óns 85-jarig jubileum:

- **acacia** ("harder dan eik")
- **alpaca** ("dure wolsoort van een kameelachtig dier")
- **amoret** ("edelsteen die een positieve invloed zou hebben op de communicatie")
- **astaat** ("scheikundig element met atoomnummer 85")
- **bamboe** ("sterker dan eik en flexibel")
- **damast** ("subtiel, met verschillende verschijningsvormen naarmate de kijkhoek verandert en met een bijgedachte aan een feestmaal")
- **letterhout** ("speciaal voor Onze Taal een geschikte naam!")
- **marmar** ("mooi, bestendig en chic")
- **perkament** ("materiaal dat ook een lange (taal)geschiedenis heeft")
- **titanium** ("niet stuk te krijgen")

We kozen niet één uiteindelijke winnaar – dat laten we over aan de tijd: wie weet raakt een van deze tien termen echt in zwang. We bekroonden ze alle tien.

Sommige materialen werden overigens door meerdere mensen ingestuurd. In die gevallen hebben we geloot om de prijs. De winnaars hebben inmiddels bericht gekregen. Iedereen die heeft meegedacht: bedankt! <

Proftaal

Onderwerp eerst

Het onderwerp staat altijd vooraan. In de zin hier vóór bijvoorbeeld is het onderwerp *Het onderwerp*. Maar elke scholier weet dat die regel niet altijd opgaat. Zeker in een proefwerk over zinsontleding zitten altijd duivelse zinnestukjes waarin het onderwerp juist niet vooraanstaat ('De leerling werd een proefwerk voorgeschoteld'), en ook in vraagzinnen kan eigenlijk ieder ander zinsdeel gemakkelijk vooraanstaan ('Wat krijgen we nu?', 'Wanneer begint de wedstrijd?').

Toch wijst taalkundig onderzoek uit dat mensen wel degelijk geneigd zijn het eerste zinsdeel van een zin als onderwerp te begrijpen. Er kunnen allerlei aanwijzingen zijn die dat verhinderen: het eerste zinsdeel kan een vorm hebben die niet past bij een onderwerp ('Hem had Danny niet uitgenodigd'), het kan een ander getal hebben dan de persoonsvorm ('Danny mogen de spelers wel'), of de betekenis zit in de weg ('Deze pannenkoek at Marco met smaak'). Maar als al die aanwijzingen er niet zijn, is onze neiging heel groot om het eerste zinsdeel als onderwerp te begrijpen.

In de zin 'Ajax heeft Barcelona twee keer verslagen' is de eerste betekenis die zich opdringt dat Ajax tweemaal Barcelona verslagen heeft. Je moet erg veel moeite doen (bijvoorbeeld door een flinke klemtoon te leggen op *Ajax*) om de zin op te vatten als de bewering dat Barcelona Ajax tweemaal verslagen heeft – ook al is dat laatste waarschijnlijker. Het kan zijn dat de context daartoe aanleiding geeft (je weet bijvoorbeeld hoe het zit, of het gesprek gaat over clubs die door Barcelona zijn verslagen), maar zonder zo'n context of speciale intonatie is de lezing dat Ajax Barcelona verslagen heeft het meest waarschijnlijk.

Is het dan alleen maar een statistische wet, dat het onderwerp meestal vooraanstaat? Nee, het blijkt meer dan dat. Neem een zin als 'Wie heeft nu eigenlijk wie verslagen?' Welk *wie* is hier het onderwerp, en welk *wie* het lijdend voorwerp? Hoe hard je ook je best doet, het is in deze zin onmogelijk om het tweede *wie* als het onderwerp op te vatten. Ook als je antwoordt 'Ajax Barcelona', is het onontkoombaar dat je *Ajax* opvat als het onderwerp en *Barcelona* als het lijdend voorwerp.

'Het onderwerp staat altijd vooraan' is dus inderdaad een volwaardige taalkundige regel, en niet zomaar een vuistregel. Alleen blijkt dat hij door zowat elke andere regel overruled kan worden. Maar ja: als alle andere regels niet opgaan, is de zwakkere regel de baas. In het land der blinden is eenoog koning.

DE TAALPROF

Commissies kraken Taalunie

Onlangs kreeg de Nederlandse Taalunie er weer eens flink van langs. De felle kritiek kwam ditmaal van officiële zijde: van twee commissies. Allereerst was er de Adviesgroep Financiële Openheid, onder leiding van oud-CDA-Kamerlid Jan Schinkelshoek. Die concludeerde dat de Taalunie vorig jaar “ondoordacht heeft bezuinigd”, te weinig overlegt met “het werkveld”, “nogal geïsoleerd” opereert en te veel geld uitgeeft aan personeel en materieel, waardoor er steeds minder overblijft voor het verwezenlijken van de eigenlijke doelstellingen. Volgens het rapport, waar *NRC Handelsblad* voortijdig de hand op had weten te leggen, is de Taalunie bezig “zichzelf op te eten”, en is het draagvlak voor de organisatie “wel heel smal” geworden.

De Adviesgroep Financiële Openheid is vorig jaar augustus aangesproken nadat er veel rumoer was ontstaan over de bezuinigingen die de Taalunie had doorgevoerd op het onderwijs Nederlands in het buitenland. Volgens de commissie moet de Vlaams-Nederlandse Taalunie terugkeren naar het 35 jaar geleden gesloten oprichtingsverdrag, het zogeheten Taalunieverdrag, door zich weer te richten op “de gemeenschappelijke ontwikkeling van de Nederlandse taal”.

Een paar dagen na de *NRC*-publicatie verscheen de reactie van het Comité van Ministers, het beleidsbepalende orgaan van de Taalunie. De ministers vinden dat de Taalunie betere afspraken moet maken met organisaties als de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN), en ze geven de algemeen secretaris van

Foto: ANP / Robert Vos

Jan Schinkelshoek, voorzitter Adviesgroep Financiële Openheid.

de Taalunie de opdracht “op korte termijn voorstellen te doen om de apparaatskosten te beperken”.

En dan verscheen er begin juli nog een ander rapport over de Taalunie, van een externe visitatiecommissie. De veelzeggende titel: *Meer samenwerken en minder toeteren*. In een reactie daarop meldt het Comité van Ministers dat de aanbevelingen van deze commissie moeten worden uitgevoerd door een nieuwe algemeen secretaris. De opvolger van Geert Joris wordt uiterlijk in december benoemd.

Maaïke van Herwaarden beste leraar Nederlands

Foto: Ben den Ouden

Maaïke van Herwaarden van het Arentheem College uit Arnhem is eind mei gekozen tot de beste leraar Nederlands van 2016. De jury prees haar om het feit dat ze het kritisch denken van de leerlingen stimuleert en om haar betrokkenheid bij de schoolkrant, die is uitgeroepen tot de beste van Neder-

land. Van Herwaarden ontving de prijs uit handen van onderwijsminister Jet Bussemaker.

De verkiezing van de beste leraar Nederlands werd voor de derde keer georganiseerd door het NPO 1-radioprogramma *De Taalstaat* van Frits Spits in samenwerking met Onze Taal.

Nieuw taalspel voor iPad

Yvo is de naam van een nieuwe taalspelapp voor de iPad, die ontwikkeld is door Nijmeegse wetenschappers. Je zou het spel kunnen omschrijven als een grammatica-variant van de spellingspeltjes scrabble en Wordfeud. Yvo-spelers maken geen woorden van letters, maar zinnen van woorden; de (maximaal negen) deelnemers bepalen onderling of een zin grammaticaal correct is.

Yvo kan natuurlijk voor de lol gespeeld worden, maar de onderzoekers denken vooral aan toepassingen voor onderwijs en therapie. Ze gaan momenteel na hoe de app functioneert bij drie groepen gebruikers: basisschoolleerlingen, leerders van het Nederlands als tweede taal en mensen die aan de spraakstoornis afasie lijden. Op basis van de testresultaten zal de app verder ontwikkeld worden.

Somber scenario Fries raakt gevoelige snaar

Beg in juni veroorzaakte onderwijskundige Geert Driessen (van de Radboud Universiteit Nijmegen) in Friesland veel commotie met een lezing die hij gaf in Leeuwarden. Driessen was somber over de toekomst van het Fries. Het aantal kinderen dat thuis Fries spreekt, is in twintig jaar gehalveerd, zo had hij ontdekt door twee onderzoeken met elkaar te vergelijken. Soortgelijke cijfers gelden voor bijna alle andere streektalen, maar Driessens sombere toekomstvoorspelling over het Fries raakte toch een gevoelige snaar.

Voor de *Leeuwarder Courant* was het aanleiding om een week lang deskundigen aan het woord te laten over “de steat fan it Frysk”, wat leidde tot een emotionele discussie op de sociale media.

Kleine plaatsjes voorzien van provincienaam?

In *NRC Handelsblad* pleitte een lezeres half juni voor af-schaffing van omschrijvingen als “het Drentse Ruinen” en “het Groningse Bellingwedde”. Want, zo stelde ze, de toevoeging van provincienamen toont haarfijn aan waar de meeste kranten worden gemaakt: in de Randstad. Is zo’n toevoeging inderdaad onwenselijk? En wat zou het dan moeten zijn? 514 mensen namen de moeite te stemmen op de stelling op onze site.

PROVINCIE WEG: ‘RUINEN’ 15%

PROVINCIE ERNA: ‘RUINEN (DR)’ 35%

PROVINCIE ERVOOR: ‘HET DRENTSE RUINEN’ 50%

De nieuwe kwestie vindt u op www.onzetaal.nl/poll zodra zich iets aandient; via Taalpost, Facebook en Twitter wordt deze dan aangekondigd.

De overgrote meerderheid wil dus meer dan alleen een plaatsnaam, omdat het zo handig is – vooral bij recent samen-gevoegde gemeenten. Denk bijvoorbeeld aan Cromstrijen en De Marne. Wie wist dat die respectievelijk in Zuid-Holland en Groningen liggen? Wél vinden de voorstanders van verduidelijking dat alle kleinere plaatsen zo’n aanduiding moeten krijgen, dus niet alleen die van buiten de Randstad. De meeste inzenders vinden het bijvoeglijk naamwoord (‘het Drentse Ruinen’) mooier, gezelliger en prettiger leesbaar dan de afkorting tussen haakjes: ‘Ruinen (DR)’.

Matthias Giesen

‘Boeken’ licht u in over nieuwe uitgaven in taalkundig Nederland en België. Vermelding in deze rubriek betekent niet dat de redactie ze aanbeveelt. Voor een zo volledig mogelijk beeld hebben wij ook uw hulp nodig. Weet u iets waarvan u denkt dat het in deze rubriek thuishoort, laat het ons dan weten. Verschijningsdata en prijzen onder voorbehoud. Boeken die hier besproken worden, zijn alleen te koop in de webwinkel van Onze Taal als dat vermeld wordt.

Maatschappij der Nederlandse Letterkunde

De Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (MNL) is een oude en eerbiedwaardige vereniging die zich inzet voor de Nederlandse taal en literatuur. Ter gelegenheid van het 250-jarig jubileum is een fraai vormgegeven en rijk geïllustreerd boek verschenen waarin de historie van de vereniging

wordt beschreven. Centraal staat daarbij de vraag hoe de MNL zich verhield tot de samenleving: in hoeverre bepaalde maatschappelijke omstandigheden het doen en laten van de vereniging, en welke impact heeft zij op haar beurt gehad op het culturele leven in Nederland?

Al die onbekende beroemdheden. 250 jaar Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, onder redactie van Ton van Kalmthout e.a., is een uitgave van Leiden University Press en kost € 35,- (gebonden, 224 blz.). ISBN 978 90 872 8258 5

Spreekwoorden

Van Dale-hoofdredacteur Ton den Boon verzamelde 101 spreekwoorden die volgens hem nog goed bruikbaar zijn in

de eenentwintigste eeuw. In de ondertitel spreekt hij van “nuttige spreekwoorden voor de moderne mens”. Daarbij zitten vele oude (‘Gods molens malen langzaam’, ‘De wereld wil bedrogen worden’), maar ook wel nieuwe (‘Het is eenzaam aan de top’, ‘Alles van waarde is weerloos’). Bij ieder spreekwoord wordt uitgelegd wat het uitdrukt en waar het vandaan komt.

Kun je een ouwe aap nog kunstjes leren? 101 nuttige spreekwoorden voor de moderne mens is een uitgave van Van Dale en kost € 10,- (gelijmd, 128 blz.). ISBN 978 94 6077 315 0

► **Te koop in de webwinkel van Onze Taal.**

Teksten presenteren

In zijn boek *Scanbaar schrijven* laat tekstschrijver Mark Van Bogaert zien hoe je de aandacht op je tekst kunt vestigen door bij de presentatie ervan goed te letten op het uiterlijk: opbouw, indeling, koppen, let-

tertype en beeldgebruik. Behalve algemene tips en trucs behandelt hij ook aandachtspunten voor specifieke tekstsoorten als artikel, brief, e-mail, folder, verslag, memo en cv.

Scanbaar schrijven. Aandacht vangen van lezers met weinig tijd is een uitgave van Lannoo Campus en kost € 24,99 (gelijmd, 232 blz.). ISBN 978 94 014 1852 2

Schrijfhulp

In het kielzog van de nieuwste editie van Jan Renkema's *Schrijfwijzer* (2012), het bekendste en bestverkochte taaladviesboek van Nederland, is er nu ook een nieuwe *Schrijfwijzer compact* verschenen. De doelgroep van het boek is vooral de gelegen-

heidsschrijver, die zich niet dagelijks met tekst bezighoudt maar er wel af en toe een moet schrijven – en die daarom toe kan met een minder breed scala aan onderwerpen en een beknoptere uitleg.

Schrijfwijzer compact. Herziene editie van Jan Renkema en Eric Daamen is een uitgave van Boom en kost € 19,90 (gebonden, 276 blz.). ISBN 978 90 8953 841 3

► **Te koop in de webwinkel van Onze Taal; zie blz. 28.**

Introductie in de taalkunde

De boeken uit de reeks ‘Elementaire deeltjes’ van uitgeverij Amsterdam University Press geven een eerste korte inleiding in vooral wetenschappelijke onderwerpen. Het veertigste deeltje gaat over taal, en is van de hand van taalkundige en *Onze Taal*-auteur Sterre Leufkens. Ze

legt onder meer uit hoe taal ontstaan zou kunnen zijn, hoe de hersenen taal verwerken, en hoe taalverwerving bij kinderen verloopt. Daarnaast komen onderwerpen als diertaal, taal-

regels en forensische taalkunde aan bod.

Taal kost € 9,95 (gelijmd, 136 blz.). ISBN 978 94 629 8007 5

► **Te koop in de webwinkel van Onze Taal; zie blz. 28.**

Tekstversterkers

Een correcte tekst schrijven is één ding, maar het kan een probleem zijn om ervoor te zorgen dat hij vervolgens ook aandacht krijgt. In haar boek *Fan-tas-tisch om hier te zijn!* bespreekt communicatiewetenschapper Christine Liebrecht twintig manieren om de aantrekkingskracht van een tekst te verhogen. Onderwerpen die

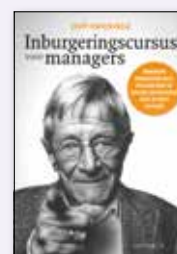

aan bod komen, zijn onder meer emotie, grove taal, framing, leestekens, ironie, metaforen, humor en herhaling.

Fan-tas-tisch om hier te zijn! Verbeter je taalgebruik is een uitgave van Bertram + de Leeuw en kost € 9,95 (gelijmd, 128 blz.). ISBN 978 94 6156 212 8

Managerstaal

Organisatieadviseur Joop Swieringa verklaart in zijn *Inburgeringscursus voor managers* de taal die managers gebruiken bij het sturen van bedrijfsmatige processen. Op lichte toon gaat hij in op onder meer verdoezelwoorden (*downsizen* voor ‘personeel ontslaan’), beheerswoorden (*management by chaos*), vechtwoorden (*overhoop halen* voor ‘wijzigingen

aanbrengen') en 'bezweringsen' ('We go for excellence'). Maar ondanks de lichte toon is er een serieuze boodschap: de huidige managerstaal houdt verouderde organisatievormen in stand; voor vernieuwing is ook een nieuwe taal nodig.

Inburgeringscursus voor managers. Waarom managers niet zeggen wat ze bedoelen en doen wat ze niet zeggen is een uitgave van Haystack en kost € 18,50 (ingenaaid, 224 blz.).

ISBN 978 94 6126 168 7

Politieke taal doorzien

De politiek creëert een eigen wereld van woorden en beelden, die de burgers vaak niet goed doorzien, aldus hoogleraar en taalkundig antropoloog Jan Blommaert. In zijn boek *Let op je woorden* laat hij zien hoe je door die politieke woorden-

wolk heen kunt kijken, en hoe je adequaat je eigen repliek kunt formuleren in het publieke debat over maatschappelijke kwesties. Aan het eind van het boek is een aantal oefeningen opgenomen.

Let op je woorden. Politiek, taal en strijd is een uitgave van EPO en kost € 17,50 (gelijmd, 168 blz.).
ISBN 978 94 6267 067 9

Evert Kwok

Eelke de Blouw en Tjarko Evenboer tekenen al jaren de strip *Evert Kwok*, waarin het allemaal draait om de supermelige

woordspeling ('Wil je nog koffie, Dik?'). Er zijn al verschillende albums verschenen, en nu is er het *Evert Kwok vakantieboek*, waarin niet alleen cartoons zijn opgenomen, maar ook teksten, puzzels en foto's – van onder meer de pannenkoek (vrouw uit Lapland met pannenkoek) en de spoorloos verdwenen bermudazwembroek.

Evert Kwok vakantieboek is een uitgave van Syndikaat en kost € 9,95 (ingenaaid, 80 blz.).
ISBN 978 94 6280 213 1

► **Te koop in de webwinkel van Onze Taal; zie blz. 28.**

En verder

● *Een ongeschreven code. Ontdekking van een taalinstinct van Jeroen Otten.* Methode om de logische structuur van een (al dan niet complexe) boodschap bloot te leggen en die te formuleren in heldere teksten over die boodschap. Uitgeverij Quixot, € 14,95 (gebonden, 78 blz.). Bestellen: Quixot.nl. ISBN 978 90 809072 7 0

● *De 12 oerfiguren van storytelling. Archetypes en hun basisplots van Mieke Bouma.* Deel uit de 'Schrijfbibliotheek' van het tijdschrift *Schrijven*, over archetypes als de magiër, de nar, de koning, de wijze en het onbevengene kind, die schrijvers kunnen gebruiken bij karakter- en plotontwikkeling van hun verhalen. Atlas Contact, € 14,99 (gelijmd, 188 blz.).

ISBN 978 90 457 0609 2 <

REDACTIE ONZE TAAL

Lezer

Naam Laura Vonk.
Woonplaats Kampen.
Geboren 30 juli 1992.
Beroep Docent Nederlands in spe en 'storyteller' op hogeschool Windesheim.
Partner, kinderen Geen.
Opleiding Lerarenopleiding Nederlands.
Hobby's/vrije tijd Hardlopen, theater, muziek, schilderen, lezen, (uit) eten met familie en vrienden, bordspelletjes en gamen.
Onze Taal-lid sinds 2012.
Waarom werd u lid? In mijn eerste studiejaar raadde een docent het aan, om mijn vak kennis up-to-date te houden. Toen ik een exemplaar uit de mediatheek las, was ik meteen verkocht.
Andere tijdschriften *Quest*, *Elsevier*, *COS* en

Levende Talen.
Krant *De Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *nrc.next*.
Televisie Ik kijk heel weinig tv, eigenlijk alleen als er een interessante documentaire is. En verder heb ik Netflix, voor series.
Radio Qmusic en Sky Radio.
Boek *De kleine Johannes* van Frederik van Eeden.
Website Hebban.nl.
Wat leest u het eerst in Onze Taal? De achterkant. Ik lees die vaak al door het plastic heen, en lig dan altijd in een deuk.
Wat zelden? Ik lees eigenlijk altijd het hele blad.
Welke taalonderwerpen boeien u het meest? De herkomst van taal, taalveranderingen, en literatuur en poëzie.
Favoriete Onze Taal-artikel

Tot nu toe heb ik niet een favoriet. Ik waardeer juist de veelzijdigheid van de artikelen.
Aantrekkelijkste taaltrend Neologismen. Vooral als ze van leerlingen komen.
Ergerlijkste taaltrend Het gebruik van *me* als bezittelijk voornaamwoord: *me docent*.
Verbeter u iemands taalgebruik weleens? Uiteraard dat van mijn leerlingen wanneer het moet. Verder doe ik het alleen om vrienden of familie te klieren. Bij vreemden of kennissen doe ik het eigenlijk nooit.
Welke taalfout maakt u stiekem bewust toch? *Het meest mooie* in plaats van *het mooiste*.
Als u de baas was over de taal, wat zou u dan het eerst doen? Stoppen met

onnodige spellingvernieuwingen. Dat in *locatie* de *k* een *c* is geworden bijvoorbeeld, vind ik totaal niet nuttig.

Beste taalgebruiker Mijn vader. Hij spreekt thuis over het algemeen veel in het Stellingwerfs, maar zijn Standaardnederlands is ook heel goed.

Lelijkste woord *Frigo*, in plaats van *koelkast*.

Mooiste woord *Gepeupel*. <

Taalergernissen

Hoort of ziet u taalverschijnselen die u lelijk, verwerpelijk, leuk, nieuw of anderszins opmerkelijk vindt? Laat het ons dan weten. Liefst per e-mail (redactie@onzetaal.nl, met vermelding van uw adres) of anders per reguliere post (Redactie Onze Taal, Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag).

Tussen haakjes/aanhalingstekens

HANS SCHEFFER - OVERVEEN

Het valt me op dat steeds meer mensen 'tussen haakjes' zeggen als ze duidelijk 'tussen aanhalingstekens' bedoelen. Vaak ondersteunen ze dit ook nog eens door het knippen met twee keer twee vingers in de lucht boven hen. Ook op schrift, zelfs in de kwaliteitskranten, wordt slordig met deze uitdrukking omgegaan.

'Uropa'

SIEB SPANNENBURG - ZOETERMEER

Ik hoor de laatste tijd steeds vaker op radio en tv dat men 'Uropa' zegt in plaats van 'Europa'. Een van de eersten die ik dat hoorde doen, is Arjan Noorlander, NOS-correspondent in Brussel. Heel inconsequent zegt hij daarnaast wél 'Europees' en 'Europese'. Een lichte taalergernis voor mij.

Tussen haakjes?

Illustratie: Pat Andrea, uit *Het groot gebarenboek der Lage Landen* van Pat Andrea en Herman Pieter de Boer.

Fijne dag

ANDRÉ DAMOISEAUX - ODIJK

'Fijne dag', krijgt u dat ook zo vaak toegewenst? Laatst stond het zelfs onderaan een factuur: "Fijne dag". Voor wie dan? Niet voor mij, want ik moest een flink bedrag betalen. Het was helemaal geen fijne dag.

Graag doe ik een oproep om *fijne dag* als afsluitende groet gewoon weer te vervangen door *tot ziens*, of, op een factuur bijvoorbeeld, door *hoogachtend* of *met vriendelijke groet*. Een fijne dag wens je iemand alleen toe als er een aanleiding voor is.

Kids Vrij

JAN VORK - DE KWAKEL

De NS heeft een abonnement waarmee kinderen tussen 4 en 11 jaar gratis met een volwassene mee kunnen reizen. Een mooi product, een ongelukkige naam: Kids Vrij.

Afgezien van het vreselijke *kids*, waar marketingmensen dol op zijn, is het gebruik van *vrij* in deze constructie een beetje anglicistisch. Het betekent hier immers 'gratis'. Zeg dan gewoon 'Kinderen Gratis', of desnoods 'Kids for Free'.

Hier komt nog bij dat Kids Vrij klinkt als *kidsvrij* ('vrij van kinderen'), en dat zal toch niet de bedoeling zijn van de NS. <

Gesignaleerd

Een verzekering (af)sluiten

TRINKE BUITENDIJK - GARMINGE

Verzekeringsmaatschappij Ditzo is tegenwoordig ook te bereiken via WhatsApp. Om iedereen van deze service op de hoogte te brengen, maakte Ditzo de afgelopen maanden reclame op de radio. In een van de spotjes hoorde ik het volgende: "Sluit nu je autoverzekering met een smiley."

Waarschijnlijk is deze zin gebaseerd op het motto van de campagne ("Verzekeren met een smiley"), maar hij klinkt ij raar in de oren. Kennelijk sluit je bij Ditzo geen verzekering af. <

Trouwe leden

Wie lid wordt van een vereniging of abonnee van een tijdschrift krijgt vaak een welkomstcadeau. Maar zouden ook trouwe leden niet af en toe zo moeten worden beloond? Ja, vinden wij.

Daarom verloot Onze Taal elke maand tien taalboeken onder de vaste leden. Iedereen die meerdere jaren lid is van Onze Taal, loot mee. Deze maand vielen in de prijzen: H. Boerrigter, L. Bosma, M. van Dijk-Meijer, G. van Duurling, C.G.M. van Elteren, P.A. Hadders, J.G. Ignacio, H.A.J. Kamstra, H. Mintjes en T. Schakenraad.

ANTWOORDEN TAALTEST (zie pagina 9)

A. Spelling

1. a. cup A
2. a. dilettant
3. c. caffè latte

B. Woordenschat

1. b. angst om over te geven
2. b. mopperig
3. b. snedig antwoorden

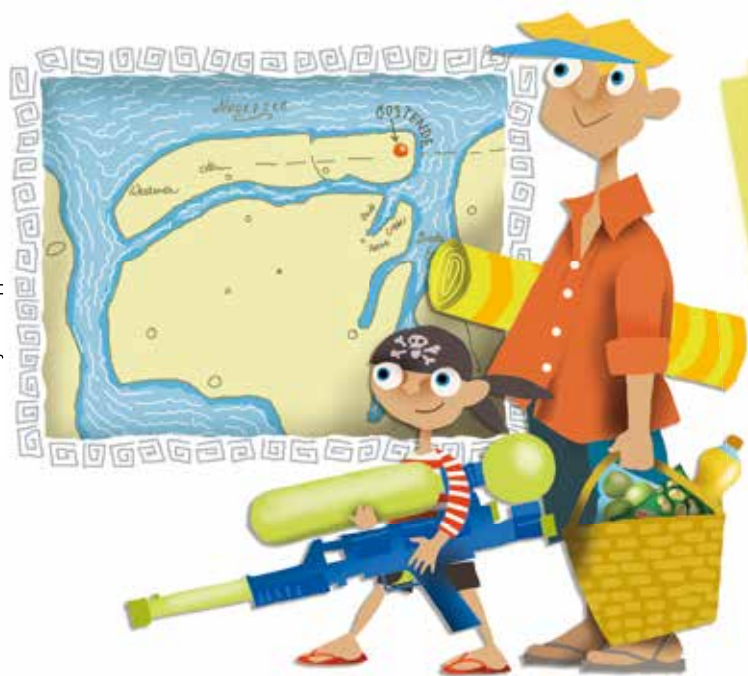
C. Zoek de fouten

1. *glamoureuze, tv-showpresenteratrice, bikinietje, op durfde.*
2. *vermout, spritz, gin-tonic, voorspiegelde óf in het vooruitzicht stelde, ten slotte.*

D. Extra

Dit model auto is een sedan.

Illustraties: Josje van Koppen

Lezertjes

Hier de antwoorden van de zussen Floor (11) en Lotte (8) van Mierlo uit Eindhoven.

Leukste vak: Spelling (Lotte en Floor).

Favoriete boek: *Dagboek van een muts* (Floor) en de boeken van Geronimo Stilton (Lotte).

Favoriete taalspelletje: Woordzoeker (Lotte en Floor).

Welke taalfouten maak je zelf weleens? Met werkwoorden verleden tijd schrijven (Floor) en d/t-fouten (Lotte).

Mooiste woord: *Vriendschap* (Lotte) en *Westie*, een afkorting voor een West Highland White-terriër (Floor).

Lelijkste woord: *Stommerik* (Lotte) en *trut* (Floor).

Heb je weleens zelf een woord bedacht? *Snoezepoes* (Floor) en *Lotje potje* (Lotte).

Woordweetje

Hoe komen Zandvoort en Oostende aan hun naam?

In de zomer gaan veel Nederlanders naar Zandvoort en veel Belgen naar Oostende: lekker naar de zee dus! Hoe komen die badplaatsen aan hun naam?

Zandvoort heette vroeger Sandevoerde. Dat was in een tijd dat je niet zo makkelijk langs de kust kon lopen. Het was er moerassig en overal was water. De plekken waar je die gebieden te voet kon oversteken, heetten 'voerden'. En *sande* was niet alleen 'zand', maar ook 'duin'. Zandvoort betekent dus 'oversteekplaats in de duinen'.

En Oostende? Die naam betekent 'oostelijke plaats'. Maar het rare is: Oostende vind je juist in het westen van België! Dat zit zo: vroeger lag Oostende op een eiland vlak voor de kust. Om precies te zijn lag Oostende aan de óstkust van dat eiland. Later is het water tussen het eiland en het vasteland verdwenen, maar Oostende bleef zijn naam behouden.

Floor en Lotte verdienen hiermee het *Van Dale* basiswoordenboek *Nederlands*. Wil jij ook meedoen? Stuur dan een mailtje naar taaltje@onzetaal.nl, en dan sturen we je alle vragen toe.

MOPIE

Aisha: "Hoe heet je nieuwe broertje?"

Kim: "Dat weet ik niet. Hij kan nog niet praten."

kids week TAALNIEUWS

Zeldzame code-machine voor een tientje

Deze rare oude typemachine hoef ik niet meer, dacht een Britse mevrouw. Ze bood het ding, dat in haar schuur lag, op internet te koop aan. Voor een tientje. Een medewerker van een computermuseum zag de advertentie en kon zijn ogen niet geloven. Hij kocht het meteen! Het bleek een heel zeldzaam apparaat om geheime codes mee te versturen. De Duitsers gebruikten het in de Tweede Wereldoorlog bij heel belangrijke boodschappen die de vijand niet mocht lezen. De berichten werden op de 'typemachine' ingevoerd en kwamen er als abracadabra weer uit. Alleen te begrijpen door ontvangers met ook zo'n apparaat!

Kidsweek is een échte, wekelijkse krant, speciaal voor kinderen van 7 tot 12 jaar. Website: www.kidsweek.nl.

Ruggespraak

Rol Van der Steur ver over de grens

Noordhollands Dagblad

Folder Conrad

Zlatan Ibrahimovic speelde gisteren tegen Ierland zijn 109de interland voor Zweden. Hierin maakte de aanvalser 64 doelpunten en gaf hij 17 assists.

BN DeStem

Nederlandse boeren en telers voeren meer uit dan ooit

Trouw

Dit is het zelfportret dat Anthony van Dijck schilderde van Frans Snijders.

De Standaard

De Trap wegens succes verlengd

De Trap in Rotterdam blijft een week langer open.

Rotterdamviertdestad.nl

Er is al veel veranderd, zegt Paul Römer. "Twintig jaar geleden was Sint een strenger figuur met een boek op schoot en een zak die keek of je wel braaf was geweest."

NRC Handelsblad

“Verlaag maximum-snelheid voor reeën”

Teletekst RTV Utrecht

NS wil fietsen in Benelux blijven toestaan

Treinreiziger.nl

ruggespraak@onzetaal.nl

